

De hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond als *interpretive guide* in een veranderende context

Onderzoek in opdracht van het lectoraat 'Geloven in context' van de Academie Theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede naar de ervaren beroepsidentiteit van hbo-theologen die als kerkelijk werker actief zijn binnen de context van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland.

Student:	Gerrit Krooneman (110839)
Opdrachtgever:	R. Erwich
Afstudeerbegeleider:	A.C. van Hell
1 ^e beoordelaar:	P.A. Siebesma
2 ^e beoordelaar:	T. van de Lagemaat

Inhoudsopgave

1. Introductie	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Vraagstelling	5
1.3 Centrale begrippen	5
2. Literatuurstudie	6
2.1 Introductie	6
2.2 Beroepsidentiteit	6
2.2.1 Hbo-theoloog	6
2.2.2 Van buitenkant naar binnenkant	6
2.3 <i>Interpretive guide</i>	7
2.4 Context	10
2.4.1 Veranderende context	10
2.4.2 Gereformeerde Bond	11
2.4.3 Gereformeerde belijdenis en ambt	11
2.4.4 Kerkorde Protestantse Kerk in Nederland	14
2.4.5 Gereformeerde Bond en cultuur	15
2.5 Beroepsidentiteit in context	15
2.5.1 Ontwikkeling vanaf 1994	15
2.5.2 Verbinding <i>interpretive guide</i> en Gereformeerde Bond	16
2.5.3 Actuele ontwikkelingen	17
3. Onderzoeksmethodiek	20
3.1 Kwalitatief onderzoek	20
3.2 Operationalisatie	20
3.3 Betrouwbaarheid en validiteit	21
4. Resultaten	22
4.1 Introductie	22
4.2 Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?	22
4.2.1 Introductie	22
4.2.2 Beroepsidentiteit	23
4.2.3 Voorlopige conclusie	26
4.3 Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?	26
4.3.1 Introductie	26

4.3.2 Gereformeerde Bond	26
4.3.3 Voorlopige conclusie	29
4.4 Wat houdt de <i>interpretive guide</i> in volgens de hbo-theologen?	30
4.4.1 Introductie	30
4.4.2 <i>Interpretive guide</i> volgens hbo-theologen	30
4.4.3 Voorlopige conclusie	31
4.5 Hoe verhoudt de <i>interpretive guide</i> zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?	31
4.5.1 Introductie	31
4.5.2 <i>Interpretive guide</i> en praktijkervaringen	31
4.5.3 Voorlopige conclusie	32
4.6 Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?	32
4.6.1 Introductie	32
4.6.2 Invloed veranderende context	32
4.6.3 Rol hbo-theoloog bij invloed veranderende context	34
4.6.4 Voorlopige conclusie	34
5. Conclusies	35
5.1 Introductie	35
5.2 Conclusies	35
5.2.1 Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?	35
5.2.2 Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?	36
5.2.3 Wat houdt de <i>interpretive guide</i> in volgens de hbo-theologen?	37
5.2.4 Hoe verhoudt de <i>interpretive guide</i> zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?	37
5.2.5 Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?	38
5.3 Aanbevelingen	41
5.3.1 Aanbevelingen voor het lectoraat 'Geloven in context'	41
5.3.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek	42
5.4 Discussie	43

1. Introductie

1.1 Aanleiding

Het is alweer ruim twintig jaar geleden dat ds. C. den Boer in de *Waarheidsvriend* schreef dat er per september 1994 een dagopleiding tot kerkelijk werker zou starten onder verantwoordelijkheid van de Theologische Hogeschool Gereformeerde Bond (THGB) en de Vijverberg uit Ede in combinatie met de Wittenberg uit Zeist. Onder het kopje 'perspectieven' schrijft hij dan: "Daarbij gaan wij uit van de overtuiging, dat er in goede samenhang en samengang met de ambten binnen de kerk plaats moet zijn voor het ambt aller gelovigen, in allerlei variaties."¹ Deze opvatting ventileert hij ook in het 'Woord vooraf' in de door hem - op gezag van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond - samengestelde Bijbels-theologische verkenning van de man-vrouw verhouding met het oog op de gemeente: "We zouden het zeer toejuichen, als de resultaten van ons onderzoek van Gods Woord, in deze publikatie gegeven, ertoe mogen bijdragen, dat in de gemeenten, dieper en grondiger dan dat tot nu toe het geval was, wordt nagedacht over een rechte samenhang en samengang van ambt en gemeente."²

In twintig jaar tijd is er veel gebeurd. De goede samenhang en samengang met de ambten heeft allerlei uitwerkingen gekregen binnen de Gereformeerde Bond. De eigen positie van de kerkelijk werker te midden van de ambten blijft daarbij schuren, vooral als het gaat om de verhouding tot de visie op het ambt en de bevoegdheden van de kerkelijk werker.³ Waar Den Boer de kerkelijk werker nog relateert aan het 'ambt aller gelovigen', is het vandaag in de Protestantse Kerk in Nederland normaal om als kerkelijk werker in het ambt te worden bevestigd.⁴ Dit roept meteen spanning op, want aanvankelijk werd er met het oog op de kerkelijk werker door Den Boer geschreven over een 'variatie' van het ambt aller gelovigen, en niet over de kerkelijk werker als bevestigd ambtsdrager. Hier wordt de verschuiving in de samenhang van ambt en bediening zichtbaar. Twintig jaar geleden werden ambt en bediening intentioneel nevenschikkend en complementair beschreven. Vandaag lijkt de bediening ondergeschikt te zijn gemaakt aan het ambt.

Dit maakt mij nieuwsgierig naar de ervaring van de hbo-theologen in de Gereformeerde Bond, die zelf inmiddels worden opgeleid als *interpretive guides*. Hoe zien ze zichzelf als hbo-theoloog? Hoe staan ze in de Gereformeerde Bond? Welke betekenis geven zij aan de *interpretive guide*? Wat zeggen zij over hun relatie met de ambten? Deze nieuwsgierigheid is de aanleiding voor deze studie. Het onderzoek van het lectoraat van de Christelijke Hogeschool Ede 'Geloven in context', biedt mij de gelegenheid daarbij aan te sluiten. Als onderwerp is in dit onderzoek gekozen voor de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog in de context van de Gereformeerde Bond. Opdrachtgever voor dit onderzoek is het lectoraat 'Geloven in context' van de Christelijke Hogeschool Ede. Het lectoraat fungeert als opdrachtgever en is gezien het onderzoek uit de vorige periode geïnteresseerd.

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe de kerkelijk werker als professional en als persoon het werk in de Gereformeerde Bond ervaart. De keuze voor de Gereformeerde Bond is ingegeven door de spanningen die daarbinnen bestaan rondom ambt en gezag. Ook leef ik zelf als aankomend kerkelijk werker mee met een gemeente binnen de PKN die te rekenen valt tot deze modaliteit. Daarmee is mijn affiniteit met deze stroming ook gegeven. Voor mij als student is het echter nog niet geheel duidelijk wat nu precies de eigen positie van de hbo-theoloog is in de Gereformeerde Bond. Hoe ervaren hbo-theologen in de context van de Gereformeerde Bond hun beroepspraktijk? Wat zeggen ze zelf?

¹ De *Waarheidsvriend*, 12-05-1994, 13-14.

² C. den Boer, *Man en vrouw in bijbels perspectief: een bijbels-theologische verkenning van de man-vrouw verhouding met het oog op de gemeente*, Kampen: Kok, 1987 (2e druk).

³ H.A. Post, *De kerkelijk werker en het ambt*, Kampen: Kok, 2006.

⁴ *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (3-12-6), Zoetermeer: Boekencentrum, bijgewerkt tot mei 2013, 66.

1.2 Vraagstelling

In deze studie gaat het om de praktijk van het kerkelijke werk. Mijn doel met deze studie is om de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als kerkelijk werker in 'gereformeerdebondsgemeenten' door zowel literatuurstudie als empirisch veldonderzoek naar hun ervaringen (interviews) naar voren te halen en op die manier te verduidelijken hoe het concept van de *interpretive guide* en de gereformeerde ambtsopvatting zich praktisch tot elkaar verhouden. Dat is van belang omdat hbo-theologen als *interpretive guides* worden opgeleid, en als zodanig ook in de context van de Gereformeerde Bond komen te werken. De kennis die in deze studie wordt opgedaan, kan hopelijk bijdragen aan een verdere verbetering van de beroepspraktijk van de hbo-theoloog in de context van de Gereformeerde Bond.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

Hoe ervaren hbo-theologen binnen de Gereformeerde Bond hun beroepsidentiteit in een veranderende context en hoe verhoudt zich hierin de metafoor van de 'interpretive guide' tot de ambtsopvatting binnen de Gereformeerde Bond?

De verschillende deelvragen zijn:

1. Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?
2. Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?
3. Wat houdt de *interpretive guide* in volgens de hbo-theologen?
4. Hoe verhoudt de *interpretive guide* zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?
5. Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?

1.3 Centrale begrippen

In de centrale onderzoeksvraag en in de verschillende deelvragen worden een aantal begrippen gebruikt, die alvast om een eenduidige definitie vragen. De uitwerking van deze definities zijn in de literatuurstudie te vinden. De betekenis die de hbo-theologen er in de interviews aan geven, zijn in de resultaten en conclusies te vinden.

Hbo-theoloog	<i>Praktijkgerichte, multidisciplinaire en reflectieve theoloog, die in de PKN bij een diploma Godsdienst Pastoraal Werk als kerkelijk werker kan arbeiden ten behoeve van de missionaire arbeid, het jeugd- en jongerenwerk, de vorming, de toerusting en de catechese, de pastorale arbeid, de diaconale arbeid, de gemeenteopbouw of waar de orde van de kerk dit aangeeft</i>
Beroepsidentiteit	<i>Het resultaat van de dynamiek tussen de persoonlijke identiteit, arbeidsidentiteit, organisatieidentiteit en context van de hbo-theoloog</i>
Interpretive Guide	<i>Hermeneutische gids die mensen begeleidt op de 'pilgrimage of discernment' om in een post-christelijke context hun zoektocht te verbinden met het Evangelie</i>
Gereformeerde Bond	<i>Vereniging die binnen de Protestantse Kerk in Nederland de gereformeerde waarheid wil verbreiden en verdedigen</i>
Ambt	<i>Dienst in het midden van de gemeente die bedoelt de gemeente bij haar identiteit te bewaren</i>
Cultuur	<i>Samenhangend geheel van voorstellingen, opvattingen, waarden en normen dat kenmerkend is voor een bepaalde groepering of samenleving</i>

2. Literatuurstudie

2.1 Introductie

Ter kennismaking met de verschillende onderwerpen die worden genoemd in de vraagstelling van dit onderzoek, doen we eerst literatuuronderzoek om de zojuist genoemde begrippen uit de vraagstelling nader te definiëren en deze studie in een theoretisch kader te plaatsen. Dit heeft mede het karakter van een zoektocht of verkenning ter inleiding op het veldonderzoek (interviews), waarbij we de ontwikkeling van de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als *interpretive guide* en de ambtsopvatting en ontwikkelingen in de Gereformeerde Bond binnen de PKN op elkaar betrekken.

2.2 Beroepsidentiteit

2.2.1 Hbo-theoloog

De hbo-theoloog is een praktijkgerichte, reflectieve en multidisciplinaire theoloog.⁵ De hbo-theoloog wordt ook wel omschreven als geestelijk begeleider of als handelaar in hoop.⁶ Deze omschrijvingen plaatsen de hbo-theoloog onmiddellijk als handelend persoon in het werkveld en geven ook meteen het verschil aan met de academische theoloog: de PKN omschrijft de hbo-theoloog als “de kerkelijk werker, die kan arbeiden ten behoeve van de missionaire arbeid, het jeugd- en jongerenwerk, de vorming, de toerusting en de catechese, de pastorale arbeid, de diaconale arbeid, de gemeenteopbouw of waar de orde van de kerk dit aangeeft.”⁷ De beroepsdefinitie van kerkelijk werkers geldt in de PKN alleen voor hen die de HBO opleiding Godsdienst Pastoraal Werk (GPW) hebben behaald.⁸ Vandaar dat de ‘hbo-theoloog’ en de ‘kerkelijk werker’ in de praktijk van de PKN als synoniemen gebruikt kunnen worden. Meer recent wordt de hbo-theoloog naar voren gebracht als ‘zelfbewuste beroepsgelovige’, om zo de eigenheid en inzetbaarheid in een post-christelijke context te versterken.⁹ Daarvoor wordt de metafoor gebruikt van de interpreterende gids, zoals dat hieronder verder wordt uitgewerkt. De hbo-theoloog onderscheidt zich van de predikant, andere kerkelijk medewerkers en ambtsdragers door in het werkveld theoretische en praktische inzichten met elkaar te verbinden, alsook meerdere disciplines tegelijk te hanteren (theologie, agogiek, sociale wetenschappen), en sociaal-communicatief competent te zijn in de samenwerking met anderen.¹⁰

2.2.2 Van buitenkant naar binnenkant

De laatste jaren is er op de Christelijke Hogeschool Ede meer aandacht gekomen voor de spanning die er is tussen persoon en beroep van de kerkelijk werker. Waar in 2010 het boek *Praktijkgericht* verscheen om het werkveld en de positie van de hbo-theoloog te verhelderen, de ‘buitenkant’, daar is vier jaar later in *Theologie als beroep*¹¹ de focus verlegd naar de ‘binnenkant’ van de hbo-theoloog. In deze laatste uitgave wordt de spiritualiteits- en identiteitsontwikkeling van hbo-theologen als bagage ‘die er toe doet’ beschreven om te kunnen functioneren in de spanning tussen spiritualiteit en professie. Dat bepaalt de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog die in staat is om hoopgevend te handelen in de context waar hij werkt.

⁵ S. Paas, J. Hoek, e.a., *Praktijkgericht: Handboek voor de hbo-theoloog*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2010.

⁶ R. Erwich, *Handelen in hoop: Geestelijk leiderschap en christelijke presentie in een post-christelijke samenleving*, lectorale rede.

⁷ Kerkorde Protestantse Kerk in Nederland, 2013, 66.

⁸ ‘Positie van de HBO-theoloog-kerkelijk werker’, Beleidscommissie predikanten voor Generale Synode [http://www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/De%20positie%20van%20de%20HBO-theoloog%20%E2%80%93%20kerkelijk%20werker%20\(KTO%2011-02\).pdf](http://www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/De%20positie%20van%20de%20HBO-theoloog%20%E2%80%93%20kerkelijk%20werker%20(KTO%2011-02).pdf)

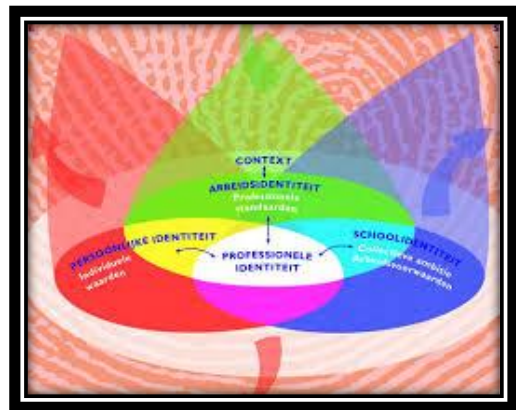
⁹ R. Erwich, *Beroepstrots! De hbo-theoloog als zelfbewuste beroepsgelovige*, Lectorale rede lectoraat Academie Theologie ‘Geloven in context’, 2014.

¹⁰ *Praktijkgericht*, 22.

¹¹ R. Erwich, J. Hoek, J.M. Praamsma, (red). *Theologie als beroep: Verhalen van hoop*, Kampen: Kok, 2014.

In de lectorale rede *Beroepstrots!* gaat dr. R. Erwich uitvoerig in op de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog. De kortst gegeven definitie van de beroepsidentiteit is hier: 'Het resultaat van de dynamiek tussen persoonlijke identiteit, arbeidsidentiteit, schoolidentiteit en context.'¹² Deze begrippen worden in de volgende alinea uitgewerkt. Maar eerst spreekt Erwich nog over het evenwicht tussen eigenheid en adaptief vermogen.¹³ Hij sluit aan bij de onderzoeken van Mieg en Hausser, die drie componenten van de beroepsidentiteit onderscheiden: zelfbeeld, zelfwaardering en controle overtuigingen.¹⁴ Het zelfbeeld gaat over de persoonlijke, eigen waardering en definitie van het beroep. De zelfwaardering gaat over de algemene maatschappelijke waardering van het beroep. De controle overtuigingen gaan over de bijdrage en relevantie van beroepsopleiding en experts voor het beroep. Echter deze componenten hebben volgens Erwich nog niet genoeg oog voor de complexiteit van de context waarin hbo-theologen werkzaam zijn.

Daarom gaat hij een stap verder door ook aan te sluiten bij een onderzoek naar beroepsidentiteit bij leraren.¹⁵ Daar worden vier componenten beschreven: persoonlijke identiteit, arbeidsidentiteit, schoolidentiteit en context. De *persoonlijke identiteit* heeft betrekking op de eigen spiritualiteit en betrokkenheid bij het beroep, de eigen achtergrond, het gevoel van bekwaamheid. Centraal staat de persoonlijke betekenis, waarde en belang van het beroep en de eigen ontwikkeling, ideeën en passies. De *arbeidsidentiteit* gaat over het beroep zoals dat vanuit de opleiding, overheid en organisaties bekeken wordt. Het gaat dan om professionele standaarden, basisvaardigheden, bevoegdheden, arbeidsovereenkomst; de balans in verwachting van buiten en wat je zelf denkt over het beroep. De *schoolidentiteit*¹⁶ gaat over de visie, missie, arbeidsvoorwaarden en het imago van het beroep. De werkomgeving, het arbeidsperspectief, ruimte voor ontwikkeling en de gedeelde ambitie en kwaliteit die gehanteerd wordt ten aanzien van het realiseren van de missie.

2.3 Interpretive guide

Wanneer er wordt gesproken over de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog, dan gebruikt men op de Christelijke Hogeschool Ede de metafoer van de *interpretive guide*, oftewel de 'interpreterende gids'. Om het concept van de *interpretive guide* goed te verstaan, moeten we eerst terug naar de achtergrond ervan in het pastoraat. Tussen de vele pastorale stromingen, vinden we die van het hermeneutisch pastoraat.¹⁷ Daarin gaat het om de verbinding van traditie en ervaring, waarbij de nadruk ligt op het interpreteren en verstaan. "Hermeneutisch pastoraat bemiddelt tussen psychologische taal en theologische taal. In dit proces is de pastor tolk. Hermeneutisch handelen bestaat uit vertalen en vertolken en vraagt dat pastores krachtens hun opleiding tweetalig zijn."¹⁸ Het hermeneutisch pastoraat

¹² *Beroepstrots!*, 19.

¹³ Ibid., 16 (op p. 21-22 gaat Erwich hier dieper op in).

¹⁴ Ibid., 18.

¹⁵ Hanna de Koning, Hella Kroon (red.) (2011). *Op een dag ben je leraar. Zoektocht naar professionele identiteit van leraren*. APS, Utrecht, in opdracht van het Ministerie van OCW.

¹⁶ *Schoolidentiteit*, omdat dit begrip overgenomen is uit de context van het onderwijs. Lees voor school hier de kerk en kerkelijke organisatie waarin de hbo-theoloog zich beweegt: de visie en missie van de Gereformeerde Bond, het imago van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond, en omdat de Gereformeerde Bond als vereniging zelf geen werkgever is van hbo-theologen, gelden de arbeidsvoorwaarden voor de PKN als landelijke kerk. Vanaf hier hanteer ik uitgezonderd citaten de term *organisatieidentiteit*. Het theologisch onderscheid dat er te maken is tussen kerk en organisatie wordt in deze studie verder buiten beschouwing gelaten.

¹⁷ G. Heitink, *Pastorale zorg: theologie, differentiatie, praktijk*, Kampen: Kok, 2005 (3e druk), 69-85.

¹⁸ Ibid., 71.

kent ook weer verschillende onderverdelingen: geestelijke verzorging, narratief pastoraat en geestelijke begeleiding. Bij geestelijke verzorging kunnen we denken aan justitiepastoraat, ziekenhuispastoraat - kortom pastoraat binnen instellingen. Geestelijke begeleiding betekent hier zoveel als mystagogie, waarvan het werk van Henri Nouwen het bekendste voorbeeld is.¹⁹ Narratief pastoraat brengt ons tenslotte bij Ch.V. Gerkin.

Als pastoraal theoloog in Amerika sluit Gerkin aan bij A.T. Boisen die met zijn ervaringen in psychiatrische ziekenhuizen het concept van *The Living Human Document* heeft ontwikkeld. Gerkin²⁰ zoekt in zijn gelijknamige boek naar een vruchtbare complementariteit van theologische en psychologische disciplines. "Zijn hermeneutisch model houdt het midden tussen psychotherapie en geestelijke begeleiding."²¹ De biografie van de pastorant neemt daar een belangrijke plek in.

Bij Gerkin worden kerk en pastoraat met drie kernwoorden nauw verbonden met de taak in de samenleving: presentie, gemeenschap en roeping. De gedachte van pastoraat als presentie wordt theologisch gefundeerd in de incarnatie.²² Op deze manier is de pastor bij Gerkin midden in de samenleving present en kan deze in die samenleving ook levens van mensen (her)interpreteren in het licht van Gods Koninkrijk. "Het pastoraat heeft volgens Gerkin tot doel mensen bij te staan om wat hen overkomt te interpreteren en te herinterpreteren. Dat gebeurt in het licht van de christelijke visie op het bestaan in voortdurende samenspraak met interpretaties vanuit sociaal-wetenschappelijk perspectief."²³

Als leerling en voormalig *research assistant* van Charles Gerkin neemt Richard Osmer het concept van de *interpretive guide* van hem over. Osmer ziet in het concept van de *interpretive guide* de beweging weerspiegeld van de verdwijnende hiërarchie en autoriteit ten aanzien van de pastor. Hij noemt in navolging van Gerkin daarvoor vier kenmerkende maatschappelijke trends²⁴:

1. Pastors zijn niet langer de hoogst opgeleide mensen in hun gemeenschap
2. Democratisering zorgt ervoor dat mensen verhaal halen bij autoriteiten
3. Toenemende culturele pluraliteit, inclusief religie, levenswijze en etnische diversiteit
4. Secularisatie waardoor religie alleen in de privésfeer zeggenschap heeft

Deze trends hebben een nieuwe sociale context gecreëerd, waarin "*the pastor's right to be heard and taken seriously is defined more in terms of the parishioner's perception (...)*"²⁵ Gerkin ziet dat niet als een negatieve ontwikkeling, het zorgt juist voor meer gelijkwaardigheid en daarmee ook voor eerlijkheid in pastorale contacten. De *interpretive guide* is zowel aan het gidsen als interpreteren. Het is dan ook geen gids die tot vervelens toe dezelfde route aan mensen uitlegt, maar verkent met die mensen steeds nieuw gebied. Dat vereist samenwerking. "*The guide must attend carefully to the resources of the travellers and the particular journey they hope to take, as well as contributing her own expertise.*"²⁶ De centrale taak van de pastor daarbij is interpreteren.

¹⁹ Vgl. ook van H.C. van der Meulen, *De pastor als reisgenoot: Pastoraal-theologische gedachten over geestelijke begeleiding*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2004; *Om het geheim van het leven: Over spiritualiteit en geestelijke begeleiding*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013.

Op een ander vakgebied (pedagogiek) is W. ter Horst mijns inziens ook een mystagoog.

²⁰ Ch.V. Gerkin, *The Living Human Document: Re-Visioning Pastoral Counseling in a Hermeneutical Mode*, Nashville: Abingdon Press, 1984; *An introduction to Pastoral Care*, Nashville: Abingdon Press, 1997.

²¹ *Pastorale zorg*, 81, 262.

²² Ch.V. Gerkin, *Prophetic pastoral practice*, Nashville: Abingdon Press, 1991, 110. Geciteerd bij Ganzevoort, R., Visser, J., *Zorg voor het verhaal: Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Meinema: Heerenveen, 2007, 92-93.

²³ *Zorg voor het verhaal*, 96.

²⁴ Richard R. Osmer, *Practical Theology: An Introduction*, Grand Rapids: Eerdmans, 2008, 18-19.

²⁵ *Ibid.*, 19.

²⁶ *Ibid.*, 20.

Het hele boek van Osmer is een uitwerking van de vier vragen of kerntaken²⁷ van de praktische theologie:

1. <i>What is going on?</i>	<i>The descriptive-empirical task</i>
2. <i>Why is this going on?</i>	<i>The interpretive task</i>
3. <i>What ought to be going on?</i>	<i>The normative task</i>
4. <i>How might we respond?</i>	<i>The pragmatic task</i>

Osmer haalt bij Gerkin ook drie taken van de interpreterende gids ten aanzien van de gemeente:

1. Het gidsen van de gemeente als interpreterende gemeenschap
2. Het gidsen van de interpretatie opgeroepen *by experience of being brought up short*
3. Het gidsen bij de dialoog tussen theologie en wetenschap

De Academie Theologie van de CHE sluit ook aan bij het concept van de *interpretive guide* van Gerkin en Osmer. Als hbo-theoloog is de kerkelijk werker een *interpretive guide*. Hiermee wordt bedoeld hoe de kerkelijk werker zichzelf verstaat in zijn geestelijke begeleiding van mensen. Het drukt een ontvankelijkheid uit voor Gods weg met hen. Hij is in staat om hun 'verhaal' te lezen, te duiden en te verbinden met het evangelie van Jezus Christus.²⁸ Als hermeneutische gids begeleidt hij hen in een *pilgrimage of discernment*.²⁹ Een vlotte Nederlandse vertaling daarvan is lastig te geven, *discernment* betekent onderscheidingsvermogen. Een reis of pelgrimage om te leren onderscheiden waar het op aan komt (Filippenzen 1: 9-11). Hij gaat met hen op weg in de post-christelijke maatschappelijke en culturele context om die te verstaan in relatie tot het Evangelie. Om als kerkelijk werker op deze wijze present te kunnen zijn in de context waar de mensen zich bevinden, moet hij heel goed weten wie hij zelf is als persoonlijk- en als beroepsgelovige. De ontwikkeling van de eigen spiritualiteit in relatie tot de context komt daarmee sterk naar voren. "Op basis van je ontwikkelde onderscheidingsvermogen en gebaseerd op jouw kennis van Schrift en traditie, en van de samenleving en de integratie van deze elementen in jouw eigen geloofsweg vanuit de gemeenschap waartoe je behoort, help je mensen hun eigen betekenis te zoeken en te vinden."³⁰

Dit kan op twee manieren voor spanning zorgen. Enerzijds tussen bronnen en praktijk, anderzijds tussen persoon en beroep. Als *interpretive guide* maakt de kerkelijk werker op twee manieren gebruik van zijn bronnen: als professional en als persoon. In die spanning is hij ook de hermeneutische schakel in de context van de mensen. Bij het maken van deze vertaalslag komt ook naar voren of de kerkelijk werker geschikt is voor zijn beroep. Deze manier van werken vraagt om voldoende persoonlijke draagkracht en om een gezond onderscheid tussen rol en persoon.³¹ Dr. R. Nauta noemt het adequaat verstaan van de eigen rol een paradoxaal zelfbegrip.³² Men is 'dubbelganger' in een bepaalde rol, zonder daarmee samen te vallen.³³ Opvallend is hoezeer zijn visie op de pastor bouwstenen aanreikt voor de *interpretive guide*: "Misschien kan de pastor, zelf symbool geworden, in de postmoderne religiositeit alleen maar of misschien wel het beste functioneren als mystagoog, inleider in het mysterie. (...) de loods kan alleen

²⁷ *Practical Theology*, 4.

1. Wat is er aan de hand?	descriptief-empirisch
2. Waarom is dit aan de hand?	interpreterend
3. Wat zou er aan de hand moeten zijn?	normerend
4. Hoe moeten we reageren?	pragmatisch

²⁸ *Theologie als beroep*, 27.

²⁹ *Ibid.*, 28.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*, 27.

³² R. Nauta, *Paradoxaal leiderschap: Schetsen voor een psychologie van de pastor*, Nijmegen: Valkhof Pers, 2006, 18.

³³ *Ibid.*, 19.

maar loodsen als hij zelf de weg heeft verkend (...) Zichzelf geworden, bewust van eigen onmacht en onvermogen, durft en wil men dan misschien leiding geven.”³⁴

2.4 Context

2.4.1 Veranderende context

Voor het beschrijven van de Gereformeerde Bond is het eerst de vraag binnen welke context de Gereformeerde Bond zich in Nederland beweegt. In deze studie gaat het om de ervaring van de kerkelijk werker. Die werkt in een gemeente die te rekenen valt tot de Gereformeerde Bond. Deze gemeente staat in een dorp of stadswijk: de lokale context. De geografie en daarmee de demografie van een wijk maakt nogal verschil. Vergelijk daarvoor bijvoorbeeld de demografische samenstelling van de omgeving waarin de gemeente Rotterdam-Zuid ‘Maranatha’ en de gemeente Urk ‘De Bron’ samenkomt, twee relatief behoudende en qua ligging vergelijkbare gemeenten binnen de Gereformeerde Bond. De regio en de volksaard maakt ook veel verschil. Prof. W. Balke³⁵ en G. Herwig³⁶ hebben onder anderen ook over regionale verschillen geschreven in *De Waarheidsvriend*. Hoewel dit interessant is, wordt deze geografische context niet bedoeld in deze studie. Hoewel de geografische context eveneens wordt geassocieerd met het woord context, gaat het hier over de culturele context. Het gaat om de context van de samenleving als geheel en de invloed daarvan op de kerkelijke context en niet zozeer om lokale of regionale (geografische) verschillen.

Behalve de lokale en regionale context van gemeenten binnen de Gereformeerde Bond, is er ook de algemene context van de Nederlandse samenleving. Die wordt getypeerd door verandering.³⁷ Deze verandering, of anders gezegd modernisering³⁸, heeft veel invloed op de Nederlandse cultuur en ook op het kerkelijke leven binnen de kring van de Gereformeerde Bond. In de uitgave van het Sociaal Cultureel Planbureau *Verenigd in verandering*, vinden we na een paar bladzijden al een waaier aan veranderingen, of hier: *opportunity structures*³⁹. Er is namelijk de “constant veranderende” maatschappelijke context. Die wordt toegelicht met een opsomming: verandering in bevolkingssamenstelling, vergrijzing, potentieel van organisaties, opkomst nieuwe waarden, toegenomen pluriformiteit van leefstijlen, emancipatiestreven bevolkingsgroepen, ontzuiling, opkomst internet en sociale media, nieuwe, meer egalitaire gezagsverhoudingen en de grotere mondigheid van de burger. In zijn dissertatie *De stille evolutie* kiest dr. T. van de Lagemaat voor ‘modernisering’ als overkoepelende term, met daaronder de vierpoot van individualisering, domestisering, differentiatie en rationalisering.⁴⁰ Hierbij aansluitend worden ook subjectivering, secularisatie en globalisering genoemd.

Deze constante veranderingen en modernisering verhouden zich ook tot de context van de Gereformeerde Bond. Het is allebei boeiend: hoe de huidige samenleving naar de Gereformeerde Bond kijkt en hoe de Gereformeerde Bond naar de huidige samenleving kijkt. In deze studie kijken we vooral vanuit het perspectief van de hbo-theoloog naar de invloed van de culturele context op de context van de Gereformeerde Bond. Dat is dus niet de vraag naar de roeping van de Gereformeerde Bond ten aanzien van de maatschappij. Wat dat betreft heeft de Gereformeerde Bond in haar eerste nummer van *De Waarheidsvriend* geschreven een roeping te hebben ten aanzien van de cultuur: “God de Heere is Koning op alle terrein des levens. Niet alleen op het terrein van kerk, school en gezin; maar ook voor

³⁴ *Paradoxaal leiderschap*, 206. Intrigerend is overigens het ‘misschien’ dat veel gebruikt wordt.

³⁵ W. Balke, ‘De Frank, Fries en Saks in ons’, in: *De Waarheidsvriend*, 05-08-2010.

³⁶ G. Herwig, ‘Geloof en volksaard’, in: *De Waarheidsvriend*, 27-10-2005; 03-11-2005; 10-11-2005.

³⁷ J. de Hart, H. Posthumus, J. den Ridder, *Verenigd in verandering: Grote maatschappelijke organisaties en ontwikkelingen in de Nederlandse civil society*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2014.

³⁸ T. van de Lagemaat, *De stille evolutie: Individualisering in de Gereformeerde Bond*, Barneveld: BDUMedia, 2013, 122.

³⁹ *Verenigd in verandering*, 15-18.

⁴⁰ *De stille evolutie*, 122-125.

staat en maatschappij hebben wij naar Zijn ordinantiën te vragen en naar die ordinantiën te leven.”⁴¹ Maar eerst moeten we weten wat de Gereformeerde Bond dan is. Dat brengt ons bij een kort overzicht van ruim honderd jaar Gereformeerde Bond.

2.4.2 Gereformeerde Bond

Deze binnenkerkelijke vereniging heeft een geschiedenis van meer dan een eeuw.⁴² Bij de oprichting in 1906 was dr. H. Visscher⁴³ de architect, waarbij de Nederlandse Hervormde Kerk niet verlaten mocht worden, maar gereformeerd moest worden ‘tot wederverkrijging van haar plaats in het midden van ons volk, haar vanouds door de Heere aangewezen, met vasthouden van de Dordtse kerkenordening van 1619’. De wens is altijd geweest om de kerk van binnenuit te herstellen door terug te keren tot haar belijdenis.⁴⁴ Daarbij heeft de Gereformeerde Bond ook herhaaldelijk bepleit om als kerk het geloof niet ‘in gemeenschap met’, maar ‘in overeenstemming met’ het belijden⁴⁵ der vaderen te verklaren.⁴⁶ Het soortelijk gewicht van deze stroming is te illustreren met een schrijven van één van haar woordvoerders in 1954 die maar twee richtingen in de Nederlandse Hervormde Kerk onderkende: die van de Bond en die van de rest.⁴⁷ De kritische betrokkenheid vanuit de confessie op het geheel van de Nederlandse Hervormde Kerk werd op de proef gesteld in het Samen op Weg-proces, waarbij de Gereformeerde Bond de weg van afscheiding uiteindelijk opnieuw afwees en dus berustte in de fusie, om in de Protestantse Kerk in Nederland dezelfde positie in te nemen als voorheen.⁴⁸

In de geschiedenis van de Gereformeerde Bond zijn er verschillende mensen die zich diepgaand hebben bezig gehouden met de cultuur, waarvan recent de ‘open bonders’⁴⁹ C.G. Geluk⁵⁰ en W. Dekker.⁵¹ Zij verwerken de theologie van verwante theologen die niet binnen de bandbreedte van de Gereformeerde Bond passen, zoals K.H. Miskotte, O. Noordmans, A.A. van Ruler en A. van de Beek. De boeken *Cultuur in beweging* en *Geest en cultuur* van Geluk wordt in *De Waarheidsvriend* met veel waardering gerecenseerd.⁵² De publicaties van Dekker worden eveneens met waardering gerecenseerd, maar worden daarbij van duidelijke kritiek voorzien.⁵³ In de Gereformeerde Bond doet men wat betreft de inhoud geen water bij de wijn naar de cultuur toe. Het gesprek wordt in deze bepaald door de geest en de letter van de Bijbel en de gereformeerde belijdenis.

2.4.3 Gereformeerde belijdenis en ambt

Omdat de Gereformeerde Bond zich duidelijk verbindt met de gereformeerde confessie, ligt het voor de hand om te kijken wat daarin relevant is voor de kerkelijk werker. In de Heidelbergse Catechismus wordt niet gesproken over het ambt als zodanig, maar wel over de gemeenschap der heiligen, waarbij beleden

⁴¹ ‘Staat en maatschappij: onze taak’, *De Waarheidsvriend*, 03-12-1909. Geciteerd bij A. van de Beek, ‘De spitsen maken het spel: De Gereformeerde Bond en de cultuur’, in P.J. Vergunst (red.), *Uw Naam geef eer: Honderd jaar Gereformeerde Bond 1906-2006*, Zoetermeer: Boekencentrum, 145.

⁴² Herman J. Selderhuis, *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, Kampen: Kok, 2014 (3e druk), 705.

⁴³ B.J. Wiegeraad, *Hugo Visscher (1864-1947): Een calvinist op eigen houtje*, Leiden: Groen, 1991.

⁴⁴ *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, 774.

⁴⁵ De Nederlandse Geloofsbelijdenis, De Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels

⁴⁶ *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, 809.

⁴⁷ *Ibid.*, 841.

⁴⁸ *Ibid.*, 900.

⁴⁹ De benaming neem ik over van T. van de Lagemaat in *De stille evolutie*.

⁵⁰ *Cultuur in beweging*, 2000; *Geest en cultuur*, 2003.

⁵¹ *Marginaal en missionair*, 2009; *Afwezigheid van God*, 2011.

⁵² J. Maasland, ‘Bewaren door te vernieuwen’, in: *De Waarheidsvriend*, 22-02-2001; J. Maasland, ‘Dr. C.G. Geluk zoekt naar gereformeerde en eigentijdse visie’, in: *De Waarheidsvriend*, 10-07-2003.

⁵³ Bij *Marginaal en missionair* gaat het om de ethiek die erin gemist wordt: het geding van Gods wet en het menselijk geweten. P.F. Bouter, ‘God heeft een geding met ons’, in: *De Waarheidsvriend*, 19-05-2011. *Afwezigheid van God* wordt positief en congeniaal besproken door Visser, P.J., ‘Verlangen naar God - Proefschrift ds. W. Dekker gerijpte pennenvrucht’.

wordt 'dat de gelovigen gezamenlijk en ieder afzonderlijk als leden deel hebben aan de Here Christus en al zijn schatten en gaven' en 'ieder zich verplicht moet weten om zijn gaven bereidwillig en met vreugde tot nut en zaligheid van de andere leden te gebruiken'.⁵⁴ De christelijke tucht in de gemeente vindt plaats door 'broederlijke vermaning' en eventueel openbaarmaking 'bij de gemeente of bij hen die door de gemeente daartoe aangesteld zijn'.⁵⁵ De gelijkwaardigheid binnen de gemeente springt hier in het oog.

Waar de Heidelbergse Catechismus nog amper een fingerwijzing geeft richting ambtelijke structuren, is de Nederlandse Geloofsbelijdenis een stuk explicieter: in artikel 28 over de gemeenschap der heiligen met de ware kerk wordt al gezegd dat 'de eenheid van de kerk wordt bewaard als zij zich onderwerpen aan haar onderricht en tucht, de hals buigen onder het juk van Jezus Christus en de opbouw van de broeders dienen naar de gaven die God hun heeft gegeven, als leden van een en het zelfde lichaam'.⁵⁶ De artikelen 30 (de regering van de kerk), artikel 31 (de roeping van de ambtsdragers van de kerk) en artikel 32 (de orde en de tucht van de kerk) zijn relevant voor de gereformeerde visie op het ambt.⁵⁷ Het valt hier op dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis net als de Heidelbergse Catechismus de onderlinge verhoudingen in de gemeente verbindt met de tucht. Maar de Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt in artikel 30 ook over de goede orde in de kerk, en het kiezen van personen die getrouw zijn, overeenkomstig de regel in 1 Timotheüs 3. In artikel 31 valt enerzijds op dat men hoog inzet met de roeping tot het ambt: een ieder moet zich er voor wachten om zich met ongeoorloofde middelen in te dringen: men is verplicht de tijd af te wachten dat men door God geroepen wordt. Anderzijds is er de fundamentele gelijkwaardigheid in de gemeente, die ook de ambtsdragers en dienaren van het Woord aangaat: 'zij hebben, op welke plaats zij ook zijn, gelijke macht en gezag, omdat zij allen dienaren zijn van Jezus Christus.' Daar sluit artikel 32 over de orde en de tucht bij aan, door ook de regeerders van de kerk te waarschuwen voor het binden of dwingen van gewetens, 'op welke wijze dan ook'.

De Heidelbergse Catechismus en de Nederlandse Geloofsbelijdenis zijn normerend voor de Gereformeerde Bond in het nadenken over de orde in de kerk. Daar dient wel bij opgemerkt te worden dat deze beide formulieren met een verschillend doel geschreven zijn. De Heidelbergse Catechismus is bedoeld als een intern leerboek voor de (gedoopte) kinderen binnen de gemeente. De Nederlandse Geloofsbelijdenis is bedoeld als een apologetisch geschrift om buitenstaanders (de overheid) duidelijkheid te bieden. Aansluiten bij deze geschriften betekent een hoge inzet bij de Goddelijke roeping en tegelijk een grote betrokkenheid van het geheel van de gemeente daarin: "Het ambt staat in dienst van de bediening van het Woord en de roeping daartoe (*vocatio*) wordt in verband gebracht met roeping door Christus zelf. Tegelijk voltrekt zich die roeping plaatselijk door de roeping van een plaatselijke gemeente."⁵⁸ Daarbij bindt de Gereformeerde Bond zich ook aan de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland: "De roeping tot het ambt in de gemeente geschiedt van Christuswege door de gemeente bij monde van de kerkenraad."⁵⁹

De kerkelijk werker die zich relateert aan, of ten minste verhoudt tot het ambt, heeft te maken met de kerkorde en het kerkrecht. Er zijn verschillende modellen van kerkorde: het vrije model, congregationalisme, het presbyteriaal-synodale type, het episcopale stelsel, het papale stelsel en het conciliaire presbyteriaal-episcopale model.⁶⁰ Met de diversiteit in kerkorden is ook de diversiteit in het ambt gegeven. In dit onderzoek worden we beperkt tot het presbyteriaal-synodale type, waarbinnen de

⁵⁴ K. Zwanepol, C.H. van Campenhout, (red.), *Belijdenisgeschriften van de Protestantse Kerk in Nederland*, Heerenveen: Protestantse Pers, 2009, 91.

⁵⁵ Ibid., 98.

⁵⁶ Ibid., 183.

⁵⁷ Ibid., 185-186.

⁵⁸ G. van den Brink, C. van der Kooi, *Christelijke Dogmatiek*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013 (4e druk), 558.

⁵⁹ *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, 55.

⁶⁰ A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus: De theologie van de kerk en de Heilige Geest*, Zoetermeer: Meinema, 2012, 227-231.

Gereformeerde Bond zich in de Protestantse Kerk in Nederland beweegt, waar de bestuurlijke verantwoordelijkheid ligt bij de plaatselijke kerkenraad en de ambtelijke vergaderingen van de classis en de synode.⁶¹ De gereformeerde ambtsopvatting kiest over het algemeen een middenweg tussen de spanningsvelden die er zijn bij het gesprek over het ambt. De klassiek-reformatorische ambtsvisie neemt een middenpositie in tussen het hoogkerkelijke (episcopaal-sacramenteel) en het laagkerkelijke (functioneel-charismatisch). “Het klassiek-reformatorische type plaatst de ambtsdrager in de gemeente. God roept mensen voor een taak waarin zij door de gemeente worden erkend.”⁶² Dat is een middenweg tussen het sacramentele en het functionele karakter van het ambt, en de legitimatie van ambt en gezag: van boven of van beneden.⁶³

De grondleggers van de reformatorische visie op het ambt, Bucer en Calvijn, bedienen zich ook van de *via media*. Bij Bucers visie op het ambt is het zo dat “men zou kunnen spreken van een geestelijk partnerschap van ambt en gemeente, dat geworteld is in een pneumatische coöperatie binnen het éne lichaam van Christus.”⁶⁴ Bij Calvijn zien we dan de ambten ten dienste van het Woord in de gemeente staan, en tegelijk ook Christus representeren, die het Hoofd van de gemeente is.⁶⁵ “Christus geeft het ambt aan de gemeente, maar laat het tegelijkertijd uit de gemeente via de haar geschonken gaven opkomen.”⁶⁶ Calvijn spreekt hierin met twee woorden. Hij kan zeggen:

Onze conclusie is dan ook dat er krachtens Gods Woord sprake is van een wettige roeping tot dienaar, wanneer degenen die men geschikt acht, met instemming en goedkeuring van het volk als zodanig worden aangesteld.⁶⁷

En tegelijk zegt hij ook dat God gebruik maakt van deze dienst van mensen als:

een zeer goede en nuttige oefening in nederigheid doordat Hij ons eraan went Zijn Woord te gehoorzamen ook als wordt dat gepredikt door mensen die onze gelijken zijn en soms zelfs geringer van aanzien zijn dan wij. (...) Maar wanneer een of ander mensje, uit het stof verzezen, in naam van God spreekt, dan geven wij met een voortreffelijk getuigenis blijk van onze vroomheid en eerbied ten opzichte van God zelf, als wij ons op dat moment bereid tonen ons door Zijn dienaar te laten leren, hoewel hij ons toch in geen enkel opzicht overtreft.⁶⁸

De twee woorden zijn dat ambtsdragers door het volk zijn aangesteld, en hoewel soms geringer van aanzien dan niet-ambtsdragers (wat voor deze dan een oefening in nederigheid is), maakt God van hen gebruik om in Zijn Naam te spreken. Het komt er voor de gemeenteleden dus op aan zich niet blind te staren op de persoonlijke (dis)kwalificaties van de door hen verkozen ambtsdragers, maar hun gezag te accepteren met het oog op God zelf.

Bij alle meningsverschillen die er zijn over ‘het’ ambt, niet alleen in de gereformeerde traditie maar zeker ook wereldwijd, is er toch geprobeerd om het ambt oecumenisch te benaderen en onder één herkenbare noemer te brengen. In de oecumenische discussie heeft de Nederlandse Raad van Kerken deze definitie voorgesteld: ‘dienst in het midden van de gemeente die bedoelt de gemeente bij haar identiteit te bewaren’.⁶⁹

⁶¹ G. Heitink, *Een kerk met karakter*, Kampen: Kok, 2007, 269.

⁶² *De stille evolutie*, 154.

⁶³ P. Boersema, (red.), *Gezag in beweging. Kerkelijk leiderschap tussen tekst en context*, Heerenveen: Protestantse Pers, 2008, 10.

⁶⁴ W. van ‘t. Spijker, *De ambten bij Martin Bucer*, Kampen: Kok, 1987, 360-361.

⁶⁵ *Gezag in beweging*, 284.

⁶⁶ C. Graafland, *Gedachten over het ambt: ‘Och of al het volk des HEEREN profeten waren...!’*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1999, 60.

⁶⁷ J. Calvijn, *Institutie, vertaald door Dr. C.A. de Niet* (boek II), Houten: Den Hertog, 2009, 265.

⁶⁸ *Institutie* (boek II), 253.

⁶⁹ *De stille evolutie*, 154.

2.4.4 Kerkorde Protestantse Kerk in Nederland

Bij het beschrijven van de gereformeerde ambtsopvatting komt de vraag op wat dat dan betekent voor de kerkelijk werker als het gaat om de verhouding roeping en benoeming. Wanneer we de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland erbij opslaan trekken twee bepalingen onze aandacht.⁷⁰ Deze geven we ook hieronder weer:

- Kerkelijk werkers worden benoemd in een gemeente door de kerkenraad en anders door de classicale vergadering, de evangelisch-lutherse synode of de generale synode. Zij verrichten hun werkzaamheden onder verantwoordelijkheid van de ambtelijke vergadering die hen heeft benoemd.
- Kerkelijk werkers die benoemd zijn in een gemeente worden in de regel verkozen tot ouderling of diaken met bepaalde opdracht en zijn dan boventallig lid van de kerkenraad. De verkiezing geschiedt door de kerkenraad. (...) hun ambtstermijn is gelijk aan de duur van hun opdracht. Zij worden aangeduid als ouderling-kerkelijk werker respectievelijk diaken-kerkelijk werker.

In het oog springt dat er niet wordt gesproken over roeping of geroepen worden, maar over benoemd worden. Tegelijk wordt men 'in de regel' wel verkozen tot ouderling of diaken. Maar dan is er niet zozeer de ambtstermijn van vier jaar, als wel de duur van hun uit te voeren 'opdracht' waartoe zij zijn benoemd door kerkenraad, classis of synode. Zij zijn dan boventallig lid van de kerkenraad. De spanning met de roeping en de rol van de gemeente daarin wordt hier voelbaar. In ieder geval verbindt de kerkelijk werker zich doorgaans aan het ambt. En dat betekent dat bij de bevestiging ook het (eventueel aangepaste) formulier tot bevestiging van ambtsdragers wordt voorgelezen.

In het licht van de arbeidsidentiteit en organisatieidentiteit is het boeiend om ook de toelichting op de kerkorde erbij te pakken wat betreft de bevoegdheden (preekconsent en sacramentsbediening).⁷¹

Deze preekbevoegdheid is niet automatisch aan de aanstelling van kerkelijk werker verbonden. In elk geval is een aanvullende homiletische en liturgische vorming vereist. Vervolgens is er een speciale commissie die de kleine synode over de aanvraag adviseert. Een preekconsent wordt slechts verleend als de gemeente waarin men is aangesteld niet op andere wijze kan voorzien in de leiding van kerkdiensten. Bij preekconsent behoort supervisie of begeleiding door een predikant.

Wanneer een kerkelijk werker hieraan voldoet, kan in bijzondere omstandigheden, op verzoek van de kerkenraad, een verdergaande bevoegdheid worden verleend die de kerkelijk werker feitelijk alle bevoegdheden behorend tot het ambt van predikant doet ontvangen. Daarmee wordt de kerkelijk werker ook verplicht om deel te nemen aan de werkgemeenschap van predikanten. Het grote verschil is dat deze bevoegdheid voor de kerkelijk werker plaatselijk is en vervalt bij beëindiging van de aanstelling ter plaatse. Deze bevoegdheid wordt alleen verleend als in de plaatselijke gemeente – naar het oordeel van het breed moderamen van de classicale vergadering – sprake is van de volgende bijzondere omstandigheden⁷²:

- de gemeente heeft geen financiële mogelijkheden om een predikant voor ten minste een derde van de werktijd te beroepen
- een samenwerkingsverband met een andere gemeente blijkt niet haalbaar
- de kerkelijk werker is voor ten minste drie jaar aangesteld voor minimaal een derde van de werktijd

Wat hier opvalt is de restrictieve toonzetting. De extra ruimte die de kerkelijk werker krijgt, wordt tegelijk vergezeld van een keurslijf (plaatselijk, tijdsgebonden, periodiek opnieuw aanvragen). De uitbreiding van de bevoegdheden wordt omkranst met bepalingen, verplichtingen en voorwaarden.

⁷⁰ *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, 66.

⁷¹ P. van den Heuvel (red.), *Toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013, 145-146.

⁷² *Ibid.*

2.4.5 Gereformeerde Bond en cultuur

Omdat we in deze studie ingaan op de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond en zijn positie ten aanzien van de invloed van de maatschappelijke veranderingen binnen deze context, wordt hier stilgestaan bij de houding van de Gereformeerde Bond ten aanzien van de cultuur. Een kenmerkende uitspraak hierbij uit *De Waarheidsvriend* is: “Je moet beide kennen, het Woord en de cultuur.” Waarbij de cultuur wordt belicht vanuit het Woord. Niet andersom.⁷³ Deze houding is typerend voor de Gereformeerde Bond ten aanzien van de cultuur. Het vertrekpunt ligt bij de Bijbel als gezaghebbend Woord van God. Van daaruit wordt gekeken naar wat er in de cultuur gaande is. De Bijbel biedt handvatten om de cultuur in perspectief te plaatsen, als ook om een tegenstem te geven. “In een tijd waarin geluksbelevingen, gezondheid en het grote genieten bij velen zeer hoog scoren, hebben we het hard nodig de bijbelse tegenstem van boete, berouw, oordeel, vijandschap en vreemdelingschap tot ons te laten doordringen.”⁷⁴ De Bijbel is daarin geen gesprekspartner, maar “het gezaghebbend getuigenis, waar ik eerbiedig naar heb te luisteren.”⁷⁵

De vraag blijft dan wat de cultuur precies is. In deze studie volgen we de definitie van dr. G. Dekker en H.C. Stoffels in *Godsdienst en samenleving*: “een samenhangend geheel van voorstellingen, opvattingen, waarden en normen dat kenmerkend is voor een bepaalde groepering of samenleving.”⁷⁶ De cultuur van de Nederlandse samenleving wordt vaak getypeerd als postmodern en postchristelijk. Zo ook dr. W.H.Th. Moehn in een drieluik in *De Waarheidsvriend* over gemeente en ambt. Hij erkent daarin dat de accenten die in een kerkorde gelegd worden, iets weerspiegelen “van de tijd en cultuur waarin een kerkorde is vastgesteld.” En aan het einde van zijn bespreking stelt hij: “Bij de doordenking van de vragen rond gemeente en ambt dienen we ons te realiseren dat we leven en werken in een postchristelijke en postmoderne cultuur.”⁷⁷ De Gereformeerde Bond houdt in de stellingname ten opzichte van cultuur en samenleving het midden tussen de visie op de kerk als Christus belijdende volkskerk en de kerk als contrasterende gemeenschap.⁷⁸ De eerste visie is de klassieke hervormde visie, om kerk te zijn ‘voor het volk’, niet ‘van het volk’: door verkondiging wordt de profetische spiegel voorgehouden. De tweede visie legt de nadruk op discipelschap en is niet zozeer gericht op meerderheidsstrategie of op politieke invloed in de samenleving. Deze laatste visie kan ook opgevat worden als een actualisering van de tweerijkenleer van Augustinus, waarbij in dit leven de twee rijken niet uit elkaar getrokken kunnen worden.⁷⁹

2.5 Beroepsidentiteit in context

2.5.1 Ontwikkeling vanaf 1994

De Gereformeerde Bond heeft de afgelopen twintig jaar een ontwikkeling doorgemaakt in de visie op de kerkelijk werker. Om daar een helder zicht op te krijgen is het nodig om de geschiedenis van het gereformeerde ambt en de kerkelijk werker in hun onderling verband te bestuderen. Verschillende stemmen hebben zich daar in die periode over laten horen. Een aanzet tot nadenken over het ambt, om nieuwe mogelijkheden te ontdekken verscheen van de hand van dr. C. Graafland. Hij zoekt een uitweg uit de impasse, waarbij enerzijds hoog wordt opgegeven over het ambt, waaraan veel gezag wordt toegekend en anderzijds het samenbindend gezag van het ambt in de gemeente steeds meer teloor blijkt te gaan. Hij schrijft: “Het is mij niet erom te doen de Schrift en huidige context als twee gelijkwaardige partners elkaar te laten ontmoeten en bevruchten. Wat mij wel voor de geest staat, is om de Schrift zo diep proberen te verstaan, dat ik ze mag horen tot op en in het leven van de gemeente in

⁷³ J.J. ten Brinke., ‘Cultuur, kerk en prediking’ in: *De Waarheidsvriend*, 03-06-2010.

⁷⁴ A. Noordergraaf, ‘De gezagspositie van het Woord’, in: *De Waarheidsvriend*, 17-02-2005.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ G. Dekker, H.C. Stoffels, *Godsdienst en samenleving: een introductie in de godsdienstsociologie*, Kampen: Kok, 2009 (8^e druk), 248.

⁷⁷ W.H.Th. Moehn, ‘Een afgebakende taak’ in: *De Waarheidsvriend*, 07-08-2015, 14-16.

⁷⁸ *Christelijke Dogmatiek*, 572.

⁷⁹ Ibid., 573.

de wereld van nu. Niet de Schrift moet door de context worden vervoegd, maar de context moet worden ingevoegd in de Schrift.”⁸⁰ Overigens wordt het dan reeds bestaande fenomeen van de kerkelijk werker of de HBO-theoloog als zodanig in dit boek niet besproken.

De kwestie van de kerkelijk werker en het ambt werd ondertussen zo ingewikkeld, dat een promotiestudie daarop kon worden afgerond. De problematische positie van kerkelijk werkers in de gereformeerde traditie, waar zij buiten de gereformeerde ambtsstructuur staan, wordt in een proefschrift van de hand van dr. H.A. Post beschreven. In deze studie worden forse uitspraken niet geschuwd: “In de theologische bezinning op de positie van de kerkelijk werker is sinds het einde van de jaren veertig van de vorige eeuw geen vooruitgang geboekt. De primaire reden is dat deze feitelijk nauwelijks heeft plaatsgevonden (Post, 2006).”⁸¹ Dat de kerkelijk werker in de PKN inmiddels in het ambt bevestigd kan worden, ziet hij als een overwinning van de pragmatici op de theologen: “Je zult ook een theologische duiding moeten geven waarom je de kloof tussen kerkelijk werker en predikant wilt overbruggen. Uit mijn proefschrift blijkt dat er geen eenduidige gereformeerde ambtsvisie te vinden is die de integratie van de kerkelijk werker in het ambt zou tegenhouden.”⁸²

Twee jaar na het proefschrift van Henk Post schrijven Jan Hoek en Gert Noort een artikel met de veelzeggende titel: ‘In de schaduw van de dominee? De onheldere plaats van de kerkelijk werker door de eeuwen heen’. Hierin wordt betoogd dat de figuur van de kerkelijk werker in wezen minder nieuw is dan veelal gedacht wordt, waarbij historische gegevens nagegaan worden met het oog op de actuele ontwikkelingen rond de kerkelijk werker.⁸³

Er is behoefte aan een vernieuwing van de professionele structuur van de kerk die tegemoet komt aan de actuele behoeften van de kerk. (...) De les van de geschiedenis is dat de kerkelijk werker niet in de schaduw van de dominee moet blijven. Het is hoog tijd deze figuur nu eindelijk eens te honoreren door haar een welomschreven plaats te geven binnen het geheel van ambten, bestuurders en andere functionarissen.⁸⁴

2.5.2 Verbinding *interpretive guide* en Gereformeerde Bond

De gegeven beschrijving van de Gereformeerde Bond laat twee kanten zien. Aan de ene kant zijn er publicaties als van Den Boer en Graafland, waarbij bedieningen en charismata niet per se ingekaderd worden door het ambt. Aan de andere kant wordt daar ook weinig mee gedaan, en wordt dit in theologisch niet verder uitgewerkt.⁸⁵ Als er over ‘bediening’ wordt gesproken, dan heeft dat veelal betrekking op vrouwen die werkzaam zijn als kerkelijk werker⁸⁶, of het verschil met de evangelischen. Een zoekopdracht in Digibron met als trefwoord ‘ambt en bediening’ over de periode 2010-2015 in De Waarheidsvriend levert geen relevante informatie op voor ons onderzoeksonderwerp. In de weging van het ambt en gezag in de Gereformeerde Bond geeft dr. T. van de Lagemaat in zijn dissertatie aan: “Allereerst valt op, dat de meer laagkerkelijke visie op het ambt en de waardering van de charismata van de gemeente, al ruim vóór 2000 door velen zijn geaccepteerd, ook in publicaties van het hoofdbestuur. Deze visie blijft in de onderzoeksperiode [2000-2012, GK] relatief onderbelicht. Het ‘tegenover’ van het ambt ontvangt dan juist meer accent.”⁸⁷

⁸⁰ C. Graafland, *Gedachten over het ambt*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1999, 334.

⁸¹ Ibid., 186.

⁸² Reformatorisch Dagblad, 24-10-2006, 2.

⁸³ J. Hoek en G. Noort, ‘In de schaduw van de dominee?’ in: *Kerk en Theologie* 59-1 (2008), 30 – 44.

⁸⁴ Ibid. 44.

⁸⁵ Behalve dan o.a. *Persis*, een platform voor vrouwelijke kerkelijk werkers binnen de Gereformeerde Bond en bijvoorbeeld *Kontekstueel*, het blad van de ‘open bonders’.

⁸⁶ De Waarheidsvriend, 11-07-2014, 12-14.

⁸⁷ *De stille evolutie*, 165.

Als De Waarheidsvriend schrijft over beroepsidentiteit, dan gaat dat in eerste instantie over de predikant als pastor.⁸⁸ Het wordt ook genoemd in een causerie van dr. F.G. Immink over de competentie van de dominee waarin de vraag wordt gesteld naar de beroepsidentiteit van predikanten en of deze niet in een identiteitscrisis verkeren.⁸⁹ Tegelijk met de weergave van Imminks lezing wordt er een drieluik afgesloten waarin Post de bezinning op de kerkelijk werker beschrijft. Daarin haalt hij een lezing van dr. J. Hoek aan: “De kerkelijk werker dient zijn beroepsidentiteit te ontleen aan datgene waarvoor hij opgeleid is en waartoe hij bekwaam is. (...) Ds. Hoek sprak de hoop uit dat we toegroeien naar een kerk die minder domineeskerk is en waar gemeenten worden bearbeid door *teams van professionals* die, al dan niet met ambtelijke bevoegdheden, vanuit hun specialismen de gemeente toerusten en opbouwen.”⁹⁰

Pas tien jaar later wordt er weer over beroepsidentiteit geschreven in De Waarheidsvriend en dan betreft het een recensie door drs. H.G. Leertouwer van ‘Theologie als beroep: Verhalen van hoop’. Hij vat samen en sluit af met een kritische noot waarbij de hand in eigen boezem gaat: “In een hoofdstuk over de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog valt sterk de nadruk op de hermeneutiek, waarmee het ‘script van het Evangelie’ in verbinding wordt gebracht met situaties van mensen. Met fraaie beelden worden de rollen van deze interpreterende gids uiteengezet: de luisterende priester, de wijze die verstaat, de onderscheidende en beoordelende profeet en de dienende leider. (...) Vanuit het perspectief van de gereformeerde gezindte is het teleurstellend dat er bij de geselecteerde verhalen niet één verhaal is van een oud-student die is opgegroeid binnen een kerkelijke gemeente en een gezin dat de gereformeerde religie liefheeft en vertelt hoe hij zich ontwikkeld en gevormd heeft in dat spoor. Je vraagt je af waar deze studenten zijn. Je kunt natuurlijk ook – en die vraag is beter – vragen: waar blijft onder ons als hervormd-gereformeerden de geestelijke leiding en vorming vanuit het thuisfront en de kerkelijke gemeente?”⁹¹

2.5.3 Actuele ontwikkelingen

Wat opvalt is het divergeren van de ontwikkelingen binnen de Gereformeerde Bond en de ontwikkelingen op de CHE van de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als kerkelijk werker. Er vindt hierop vrijwel geen inhoudelijke bezinning plaats vanuit het hoofdbestuur door middel van De Waarheidsvriend. De discrepantie - tussen de visie op het ambt (en gezag) in de Gereformeerde Bond en de visie van de CHE op de hbo-theoloog als kerkelijk werker die als ‘interpretive guide’ werkzaam is in de gemeenten - is blijkbaar te groot. Het gebrek aan leidinggeven op dit punt vanuit het hoofdbestuur kan opgevat worden als het hebben van een blinde vlek, maar het lijkt eerder op een stilzwijgend instemmen met wat dr. R. Erwich in Theologia Reformata schrijft:

Men zou de indruk kunnen krijgen dat het slechts een *taalspel* is: de term *ambt* is vervangen door *gids*. Schijn bedriegt. Achter de term *interpreterende gids* staat een ander theologisch denkkader waarbij de daarmee verbonden ontwikkelingen in cultuur en samenleving eerder als kans worden gezien dan als bedreiging.⁹²

Daarbij gaat Erwich in zijn pleidooi voor de *interpretive guide* recht in tegen de lijn van het hoofdbestuur: “Gezag wordt niet langer van buitenaf gepositioneerd, maar veel meer van binnenuit en vanuit die relaties gegenereerd en gevoed. (...)” Waarbij geoefend dient te worden in het wat meer relativeren van de ‘tegenover’-positie.⁹³ Het hoofdbestuur gaat namelijk uit van het ‘tegenover’ van het ambt, die het gezag intrinsiek van buitenaf positioneert (roeping door God, representatie van Christus). Simpel gezegd: in de Gereformeerde Bond heeft de ambtsdrager bij voorbaat gezag, terwijl Erwich pleit voor aansluiting bij een in relaties verworven gezag. Voor ons onderzoek betekent dit dat de hbo-theoloog

⁸⁸ W. Verboom, ‘Pastor tussen macht en onmacht’, De Waarheidsvriend, 06-07-1995, 9-10.

⁸⁹ De Waarheidsvriend, 15-07-2004, 9-10.

⁹⁰ De Waarheidsvriend, 15-07-2004, 7. Het cursief is van H.A. Post.

⁹¹ De Waarheidsvriend, 19-09-2014, 16.

⁹² R. Erwich, ‘Gidsen in het landschap’, *Theologia Reformata* 56-4 (2013), 344. Cursief is van Erwich.

⁹³ *Ibid.*, 345.

met deze twee posities te maken heeft. Is de hbo-theoloog – eventueel als bevestigd ouderling – een tegenover die bij voorbaat gezag heeft of iemand die in relaties gezag verwerft? Hier komen we in de conclusies (hoofdstuk 5) op terug.

Dat het themanummer van *Theologia Reformata* over het ambt in december 2013 met Erwich en dr. R.J.A. Doornenbal als scribenten van de CHE nadien niet publiek wordt verwerkt in *De Waarheidsvriend* is tekenend voor de houding van de Gereformeerde Bond ten aanzien van de ambtsvisie van Erwich en Doornenbal. Dit karakteriseert namelijk een omgang met het ambt waarbij de klassiek-gereformeerde visie niet voor een open discussie vatbaar lijkt. Wel wordt het nummer besproken in een niet-publieke vergadering van het hoofdbestuur. Het punt waarop Erwich en Doornenbal willen aanhaken en de bezinning op gang willen brengen bij de Gereformeerde Bond lijkt ook precies het punt waar de Gereformeerde Bond zelf afhaakt. Zo komt men ook in het theologische discours niet tot elkaar. Dat roept de vraag op waar hiervoor een gedeeld draagvlak te vinden is. Ook de vanuit gereformeerd perspectief geschreven bijdrage van Hoek waarin de verbinding wordt gezocht tussen de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond en de *interpretive guide* van de CHE wordt niet echt opgepakt. In de lijn van Den Boer stelt hij in dat artikel: “Er moet ruimte blijven voor hbo-theologen die bezoldigde taken verrichten binnen de gemeenten zonder dat zij een ambt dragen.”⁹⁴ De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de onderling uiteenlopende denkkaders over ambt en cultuur worden opgevat als tegenstrijdige en onverenigbare paradigma's, waardoor het echte gesprek ontbreekt.

Maar daar is niet alles mee gezegd. Ondertussen blijkt de bezinning hoe dan ook wel door te gaan. In januari 2015 houdt Immink, voormalig rector van de PThU, op het predikantencontio van de Gereformeerde Bond een lezing over ‘kwetsbaar gezag’: “Kijkend naar de organisatie van ambten in de protestantse traditie vindt prof. Immink niet „dat we de predikant of ouderling in moeten wisselen voor de charismatische leider of de interpreterende gids, een geestelijke goeroe die minder gevorderden de weg wijst.” Hij noemde als voorbeeld „groepen als de DoorBrekers met Peter Paauwe als geestelijk leider. Ik denk niet dat dit soort groepen ons als voorbeeld moet dienen. Geen wonder dat de opvolging in dit soort groepen meestal een groot probleem is.””⁹⁵ Dat de interpreterende gids hier in één adem wordt genoemd met charismatische leiders als geestelijk goeroe roept bij de toehoorders (predikanten uit de Gereformeerde Bond) automatisch een negatieve associatie op. De vraag is of hier recht wordt gedaan aan deze metafoor en of dit het gesprek bevordert. Binnen de Gereformeerde Bond wordt dit echter gezien als een helder onderscheid waarom het hoofdbestuur Immink ook uitgenodigd heeft. Om dezelfde reden is zijn bijdrage nadien ook opgenomen in *De Waarheidsvriend*.⁹⁶

Op het grondvlak is het ondertussen zo dat ambtsdragers binnen de Gereformeerde Bond het ambt in de eerste plaats zien als ‘roeping’ en niet als ‘functie’.⁹⁷ In dit verband is hervormd Ede exemplarisch. Over de ouderlingen in hervormd Ede zegt Van de Lagemaat in zijn dissertatie vervolgens: “Zij willen de pastoranten heel nabij komen en geen drempels vanuit het ambt opwerpen. (...) Geen van de ondervraagde ouderlingen wil het ambt op een vermanende wijze gestalte geven. Zo ervaren zij niet alleen meer vrucht op hun werk maar past het ook beter bij hen zelf en het pastoraat in deze tijd.”⁹⁸ De studie van Van de Lagemaat toont echter ook aan dat de Gereformeerde Bond formeel consequent het ‘tegenover’ van het ambt, als gave van God, ten dienste van de gemeente benadrukt - waarbij men zeer terughoudend is zowel ten opzichte van de managementcultuur als de diensten⁹⁹, zodat men komt tot de formule ‘dienend leiderschap’, door middel van het ambt.¹⁰⁰ Desondanks geeft men in de praktijk

⁹⁴ J. Hoek, ‘Geroepen door God, gedragen door het ambt’, *Theologia Reformata* 56-4 (2013), 386.

⁹⁵ Reformatorisch Dagblad, 9 januari 2015, 2.

⁹⁶ Mededeling P.J. Vergunst

⁹⁷ *De stille evolutie*, 270. “In de gehouden interviews is ouderlingen [in hervormd Ede, GK] gevraagd hoe zij zelf tegen het ambt aankijken: als roeping of als functie. (...) Hun antwoord is unaniem: als roeping!”

⁹⁸ *Ibid.*, 271.

⁹⁹ Niet-ambtelijke bedieningen in de gemeente

¹⁰⁰ *De stille evolutie*, 156-162.

vooral gehoor aan de oproep van Erwich om persoonlijker en kwetsbaarder te zijn “in het licht van het evangelie dat voldoende veiligheid biedt.”¹⁰¹

De kerkelijk werker neemt ondertussen in toenemende mate een zelfstandige en gewaardeerde plek in binnen ‘GB-gemeenten’, wat bijvoorbeeld ook zichtbaar wordt op de websites van gemeenten. Uiteindelijk gaat het vooral om kwaliteit en bekwaamheid. Weliswaar liefst onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad, en niet als *interpretive guide*. De kerkelijk werker wordt benoemd vanwege zijn competenties, wat ook weer de indruk geeft dat men vooral weinig moet hebben van trendsettende naambordjes. De ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond is over het algemeen van dien aard dat men de kerkelijk werker geen zelfstandige plek naast de kerkenraad wil geven, maar eerder in een verhouding plaatst van werknemer tot werkgever. Dat geldt zowel de kerkelijk werker in het ambt als naast het ambt.

¹⁰¹ R. Erwich, ‘Gidsen in het landschap’, *Theologia Reformata* 56-4 (2013), 345. Vgl. *De stille evolutie*, 271. “De interviews bieden het beeld dat ouderlingen tijdens het huisbezoek de gelijke van de ander willen zijn. (...) Het gaat hun om het samen luisteren naar het Woord, het zoeken en gezamenlijk ontdekken van Gods wil.”

3. Onderzoeksmethodiek

3.1 Kwalitatief onderzoek

Bij de dataverzameling is gekozen voor de kwalitatieve methode, namelijk door literatuuronderzoek en interviews.¹⁰² Dit omdat het gaat om de beleving, ervaringen en overtuigingen van een specifieke doelgroep, hier de hbo-theologen in de Gereformeerde Bond. In het voorgaande hoofdstuk hebben we door middel van literatuurstudie 'van bovenaf' gekeken naar de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond in samenhang met de ontwikkeling van de hbo-theoloog. Dat blijkt reeds vanuit de theorie een spanningsvolle en complexe samenhang te zijn, waarbij vanuit de literatuur ook naar voren komt dat de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond in de praktijk andere accenten krijgt dan de officiële standpunten. In het navolgende gaan we naar de 'vloer': de beroepspraktijk van hbo-theoloog: wat vinden zij zelf? In dit onderzoek wordt de praktijkgerichte methode gevolgd.¹⁰³ Dat betekent hier dat deze studie wil bijdragen aan het blootleggen en beschrijven van problemen uit de praktijk. Het gaat om de dagelijkse praktijk van de hbo-theoloog. Het doel is om de situatie van hbo-theologen in de Gereformeerde Bond te verbeteren. Hiertoe wordt de kwalitatieve methode gebruikt, vanuit de interesse in de eigen ervaringen en overtuigingen van de hbo-theologen.¹⁰⁴ Hiermee volgen we de interpretatieve stroming in het wetenschappelijke onderzoek.¹⁰⁵

3.2 Operationalisatie

Het doen van interviews sluit aan bij het belang van de beleving van de respondenten, de complexiteit van het onderwerp en de relatief kleine populatie, namelijk tien respondenten.¹⁰⁶ Als interviewvorm is gekozen voor het halfgestructureerde interview, waarbij van tevoren wel een lijst met onderwerpen (topiclijst) is samengesteld, maar de respondent wel alle ruimte krijgt voor eigen inbreng.¹⁰⁷ Deze topiclijst is hier met als uitgangspunt de probleemstelling¹⁰⁸ en de deelvragen (zie 1.2) samengevat in een sjabloon met deze globale driedeling:

1. HBO-theoloog	2. Context GB / Context cultuur	3. Interpretive Guide
1.1 Wat is volgens u de hbo-theoloog? Wat vindt u van de ontwikkelingen rond de hbo-theoloog?	2.1 Wat is uw relatie met de Gereformeerde Bond? Hoe ervaart u de samenwerking met de ambten? Wat vindt u zelf van de verhouding ambt en kerkelijk werker?	3.1 Bent u bekend met de <i>interpretive guide</i> ? Welke associaties hebt u bij de <i>interpretive guide</i> ?
1.2 Wat antwoordt u als mensen vragen wat u voor werk doet? Ervaat u spanning tussen uw persoonlijke opvattingen of geloofsbeleving en de context waarin u werkt? Wat is uw imago in de gemeente en in de kerk en hoe ervaart u dat?	2.2 Welke ontwikkelingen in de Nederlandse cultuur merkt u? Hoe gaat u daarmee om? Welke maatschappelijke invloeden ziet u terug in de kerkelijke context waarin u werkzaam bent?	3.2 Welke rol zou u als hbo-theoloog willen/kunnen/moeten hebben in de verhouding kerk en cultuur? Welke rol hebt en krijgt u daadwerkelijk?

In deze sjabloon zijn de centrale begrippen van het onderzoek (zie ook 1.3) toepasbaar gemaakt in de vraagstelling om te gebruiken bij de interviews. Deze begrippen zijn aan de hand van de literatuurstudie

¹⁰² Verhoeven, N., (2011), *Wat is onderzoek?*, Den Haag: Boom Lemma (4^e druk), 148-153

¹⁰³ Ibid., 28

¹⁰⁴ Ibid., 30

¹⁰⁵ Idem, 33

¹⁰⁶ Idem, 148

¹⁰⁷ Idem, 150

¹⁰⁸ Idem, 180

(H.2) gedefinieerd. Het gaat om de begrippen 'hbo-theoloog', 'beroepsidentiteit', '*interpretive guide*', 'Gereformeerde Bond', 'ambt' en 'cultuur'.¹⁰⁹

3.3 Betrouwbaarheid en validiteit

De respondenten zijn in eerste instantie benaderd met behulp van een mailoproep van de Vereniging Kerkelijk Werkers aan alle leden. De afbakening daarin werd gemaakt op basis van het werkzaam zijn in een gemeente die valt onder de signatuur van de Gereformeerde Bond. Zij die daarop reageerden hebben ook zelf doorverwezen naar collega's die eveneens kerkelijk werker waren in de context van de Gereformeerde Bond. Zodoende is er uiteindelijk contact gelegd met in totaal tien respondenten (zes mannen en vier vrouwen), waarna overgegaan is tot het afspreken van tijd en plaats voor het afnemen van de interviews. Voorafgaand aan de interviews is er een toestemmingsformulier ingevuld.¹¹⁰ De interviews zijn opgenomen met een spraakrecorder en naderhand getranscribeerd. Er is gestreefd naar een interviewduur van 45 à 50 minuten per persoon.

In de interviews zelf is een open vraagstelling gehanteerd, waarbij de concretisering zoveel mogelijk aan de hbo-theologen zelf is overgelaten. Bijvoorbeeld over de cultuur wordt niet in eerste instantie gevraagd: 'wat vindt u van individualisering?', maar: 'wat merkt u aan maatschappelijke veranderingen in uw werk in de gemeente? Kunt u een paar ontwikkelingen noemen?' Daarop kan de respondent zelf over individualisering of misschien wel hele andere opvallende en invloedrijke ontwikkelingen wijzen, waar dan op door wordt gevraagd. Op deze wijze vindt ook triangulatie plaats, waarbij gekeken wordt of de ervaringen en waarnemingen van de respondenten overeenkomt met de literatuur.

Na afronding zijn de transcripties weer ter bevestiging voorgelegd aan de respondenten. Na hun akkoord zijn de interviews doorgezocht op de centrale begrippen uit het onderzoek ('hbo-theoloog', 'gereformeerde bond' etc.) waarbij terugkerende relevante begrippen die door de respondenten veel worden aangedragen ('predikant/dominee', 'bevoegdheden' etc.) eveneens zijn gemarkeerd. Wat betreft de context is onderscheid gemaakt tussen de maatschappelijke context en de kerkelijke context. Na markering van de centrale begrippen en de daarmee samenhangende begrippen die in alle interviews herhaaldelijk terugkomen, is gezocht naar de samenhang met het zinsverband en de loop van het gesprek. Ook is vergeleken hoe de tien respondenten onderling omgaan met deze begrippen. Wat zijn opvallende overeenkomsten en verschillen? Zo is per respondent nagegaan hoe zij spreken over de verschillende onderwerpen die van belang zijn voor deze studie en is dit ook vergeleken met de andere respondenten, maar ook is per onderwerp nagegaan hoe alle respondenten op dit onderwerp reageren.

Met deze uitkomsten is teruggeslagen naar de centrale vraagstelling van dit onderzoek en de deelvragen. De deelvragen zijn vervolgens beantwoord met behulp van de informatie die de respondenten hebben gegeven over hun ervaringen, waarbij rekening is gehouden met de onderlinge verschillen en overeenkomsten. De definitie van de beroepsidentiteit en de uitwerking van de begrippen persoonlijke identiteit, arbeidsidentiteit en organisatieidentiteit heeft hierbij als kapstok gefungeerd.

¹⁰⁹ Zie voor de uitgebreide operationalisatie het verantwoordingsdocument, bijlage I

¹¹⁰ Zie verantwoordingsdocument, Bijlage II

4. Resultaten

4.1 Introductie

Na de gehouden interviews komen we aan bij de resultaten hiervan. Uitgangspunt hierin is wat in de interviews wordt meegedeeld aan ervaringen en overtuigingen van de respondenten. In de beantwoording wordt omwille van de anonimiteit naar gefingeerde namen verwezen. De zes heren hebben de namen Aart, Bas, Carl, Daan, Hans en Jan gekregen. De vier dames heten Aaf, Loes, Nel en Ruth. Bij verwijzingen worden deze namen tussen haakjes vermeld.

We presenteren de resultaten aan de hand van de deelvragen die bij de onderzoeksvraag horen. Deze deelvragen bepalen welke gegevens in de interviews relevant zijn voor de beantwoording ervan. Bij de deelvragen onderscheiden we eerst de verschillende aspecten die hierdoor worden bevraagd, verkennen we wat daarover wordt gezegd en tot besluit maken we de balans op wat dit betekent voor hoe de hbo-theoloog zichzelf ziet en hoe de hbo-theoloog door anderen in de context wordt gezien. Op deze wijze krijgen we zicht op de ervaren beroepsidentiteit in context.

Wanneer relevant worden cirkel- en staafdiagrammen gebruikt om de beschrijvingen in te leiden en te visualiseren. Hierin zijn steeds de gegevens van tien personen verwerkt. De diagrammen worden zo nodig toegelicht. Korte citaten in de lopende tekst worden cursief weergegeven.

De verschillende deelvragen zijn:

- 1.1 Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?
- 1.2 Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?
- 1.3 Wat houdt de *interpretive guide* in volgens de hbo-theologen?
- 1.4 Hoe verhoudt de *interpretive guide* zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?
- 1.5 Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?

4.2 Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?

4.2.1 Introductie

Deze vraag houdt verschillende aspecten in: de positie van de hbo-theoloog binnen de Gereformeerde Bond, de daarmee samenhangende beroepsidentiteit en de eigen ervaring daarvan. We doen dit aan de hand van de HBO-theoloog als kerkelijk werker in de PKN in relatie tot de bevoegdheden. Onderstaand een (sterk vereenvoudigde) inleidende tabel:

Ervaren beroepsidentiteit	Positief	Negatief
HBO-theoloog	De opleiding is inhoudelijk goed en zorgt er voor dat de hbo-theologen competent zijn om hun werk te kunnen doen.	Als HBO-theoloog is er een ingewikkelde relatie met de ambtspraktijk (en -opvatting) in de gereformeerde bond
Kerkelijk werker in de PKN	Kerkelijk werkers in de PKN zijn zich bewust van hun eigen praktische meerwaarde naast de predikant.	Kerkenraden zijn veelal nog erg onbekend met het profiel en de eigenheid van de hbo-theoloog
Bevoegdheden	De bevoegdheden maken de hbo-theoloog zichtbaarder en geven meer bewegingsvrijheid	De verwarring over de eigenheid t.a.v. de predikant wordt hier niet door verminderd, eerder versterkt door de concurrentiegedachte

4.2.2 Beroepsidentiteit

HBO-theoloog

Hier gaan wij in op de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als kerkelijk werker in de PKN. Wat opvalt bij de gehouden interviews, is dat hbo-theologen in hun zelfbeschouwing positief zijn. Het werk dat ze doen is zinvol, ze hebben door hun praktische en agogische vaardigheden een meerwaarde in de gemeenten en zijn actief in pastoraat, catechese en toerusting. Ze zien zichzelf als mensen die in het kerkelijke leven *“met de benen in de bagger staan”* (Hans), *“handen uit de mouwen steken”* (Aart), ze zijn *“teamplayers”* (Daan, Hans, Ruth) en verschillenden geven aan dat de hbo-theoloog in de praktijk soms gewoon beter is dan de predikant. De beroepstrots klinkt hierin duidelijk door. Zo zegt Aart:

Bewijs jezelf in de praktijk, want je hebt als HBO'er meerwaarde, doordat je dicht bij de mensen staat. Ga daar vanuit, en laat op een bepaald moment de praktijk veranderen, de regels veranderen omdat de praktijk zo goed werkt.

Aaf ziet de hbo-theoloog als *“Iemand die wel theologisch is opgeleid, maar die tegelijkertijd ook goed de vertaalslag naar de praktijk kan maken. Zowel het gemeentelven als missionair-diaconale activiteiten. En dat proces in de gemeente ook kan begeleiden.”* Loes stelt dat de HBO-theoloog praktischer is en beter in de praktijk dan de predikant:

Een predikant zal beter een preek kunnen maken, maar de rest van al het werk van een predikant, is misschien nog wel beter te doen door een HBO-theoloog. Alle andere dingen van wat het predikantschap inhoudt, denk ik dat een HBO-theoloog dat minstens zo goed zou kunnen, misschien wel beter.

Echter hun positie in het kerkelijke leven blijkt heel anders te zijn. Dit heeft gevolgen voor de ervaren beroepsidentiteit. Gaat het om de ervaren beroepsidentiteit van binnenuit (persoonlijke identiteit), dan is deze positief getoonzet. We hebben het dan over het gevoel van bekwaamheid. Gaat het om de ervaren beroepsidentiteit, ten opzichte van hun positie en identiteit in het kerkelijk leven, dan is deze negatief getoonzet. Het gaat dan over zowel de arbeidsidentiteit als de organisatieidentiteit: de balans tussen de verwachting van buitenaf en de eigen visie op het beroep en het imago van het beroep. Deze tegenstelling is opvallend. In de context van de Gereformeerde Bond is de predikant het criterium, omdat de visie op de hbo-theoloog hiervan wordt afgeleid. En dan wordt de hbo-theoloog het *“hulpje”* van de dominee (Aaf, Aart, Carl, Daan), of de *“goedkope”* dominee (Aaf, Aart, Daan, Hans, Jan, Ruth). De hbo-theoloog is er *“ter ontlasting van de predikant”* (Daan). In de gemeenten zijn ze soms minder zichtbaar en moeten ze daardoor ook meer voor zichzelf opkomen. Hier komt bij dat de positie en identiteit van hun professie vaak onhelder is bij de kerk, predikanten, gemeenten en kerkenraden. Zo zou Nel meer kerkelijk werkers in diaconaat en gemeenteopbouw zien, *“maar dan zit je wat meer met je positie”*, dus de overgrote meerderheid is op pastoraat gericht. Nel zegt ook: *“Ik vind dat de positie van de kerkelijk werker landelijk heel lastig ligt, heel vaak wordt hij toch meer als loopjongen gezien, om dan toch maar die term te gebruiken, ook in het pastoraat, in verschillende opzichten.”*

Wat door sommige hbo-theologen als problematisch wordt ervaren is het verschil tussen de opleiding en het werkveld in de Gereformeerde Bond. Tijdens de opleiding werd het werkveld volgens Daan te rooskleurig voorgesteld. Tijdens de opleiding werd verteld *“de kerk heeft jullie nodig”*, maar eenmaal van de opleiding afgekomen *“was dat toch wel van een koude kermis thuiskomen.”* Op de vraag waar dat hem vooral in zat, is zijn antwoord:

Ten eerste gewoon de waardering van je professie. Je wordt veel meer voor hand- en spandiensten ingezet terwijl dat eigenlijk helemaal niet bij je hoort. Het is goedkoper dat jij wat dingen klaarzet, nou ja gewoon heel veel praktij kzaken, wat eigenlijk niet bij ons werk hoort, wordt bij ons neergelegd. Van: o, dat kan de kerkelijk werker wel doen want ze betalen hem toch al, en als wij betalen, dan doet hij het maar.

Daan verklaart deze houding vooral uit onwetendheid bij de kerkenraden. Hij signaleert dit echter niet alleen daar, maar ook naar de PKN toe is de vertwijfeling hoorbaar:

Maar als je ook dan hoort je je gaat je steeds meer verdiepen in: hoe denkt de landelijke kerk over jou, dan heb je soms wel eens momenten van *‘bestaan we wel in hun ogen?’*, *‘zijn we wel goed bekend daar?’*, *‘weten ze ook bij het landelijk dienstencentrum wat een kerkelijk werker is?’* (...) Ze hebben iets gecreëerd, en de scholen proberen van alles en nog wat met profielen samenstellen van: dit is de hbo-kerkelijk werker en deze competenties moeten ze doen, maar ik weet niet of de landelijke kerk überhaupt er iets mee doet.

Ook Ruth ervaart een contrast tussen de verwachtingen die tijdens de opleiding worden gewekt en de werkelijke praktijk in de context van de Gereformeerde Bond:

Ik vind dat er ook wel meer duidelijkheid op mag komen, ook vanuit de studie GPW, in het onderscheiden van: 'wat is nou de hbo-theoloog?' en dan zeker ook binnen de GB. Toen ik een gesprek had met een docent, toen vroeg ik het eerste van: een vrouw binnen de GB, werkt dat wel? Heb ik kansen op een baan? 'Ja, prima!' Nou ja, dan ben je eenmaal op de arbeidsmarkt en dan blijkt dat heel lastig te liggen. Want in een GB-gemeente zijn ze heel huiverig naar de vrouw van 'hellend vlak' (...) en anders kom je in een gemeente waar je gewoon qua ethiek een hele andere hebt, dat je weer met pastorale kwesties zit dat je het daar niet mee eens bent of dat je een bepaalde Bijbelvisie hebt in de gemeente, en dat is ook weer lastig om daar uitvoerend bezig te zijn, dus je zit best in een spagaat.

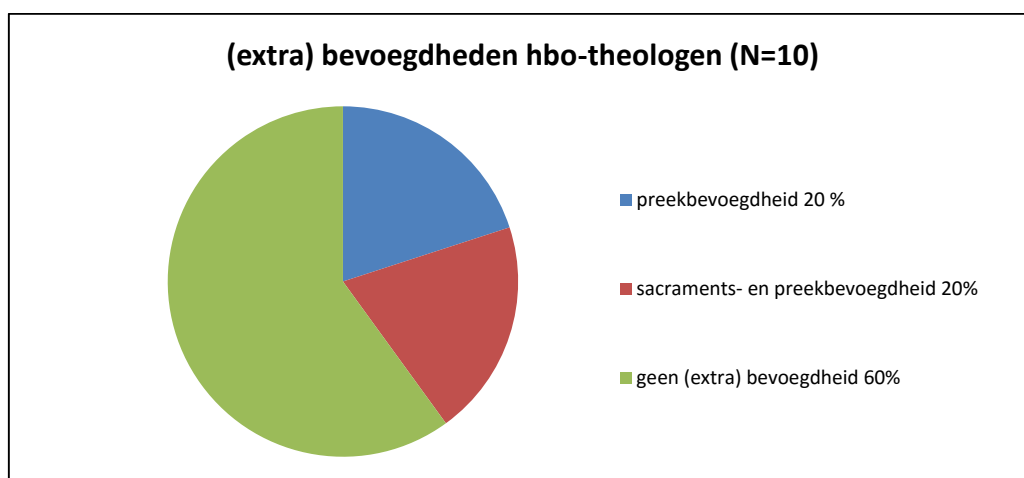
De 'kerkelijk werker' is feitelijk de werknaam van de hbo-theoloog in de PKN. De kerkorde van de PKN spreekt niet over hbo-theologen maar over kerkelijk werkers. Hoe dan ook, de kerkelijk werkers zien zichzelf als aanvulling op het werk van de kerkenraad en predikant als het gaat om organisatie, toerusting, advies, begeleiding van processen, dienstverlening en gemeenteopbouw. Ze moeten creatief zijn en zich focussen op de kansen die ze krijgen. Het kerkelijk werker-zijn kan ook een roeping zijn. Ook hier is er een positief zelfbewustzijn. En tegelijk geldt ook: ze zijn handig voor gemeenten die geen dominee meer kunnen betalen, en gemeenten kunnen hen maar moeilijk plaatsen. De meerderheid van de kerkelijk werkers is op pastoraat gericht. Niet allen houden zich bezig met hun imago. Zij die dat wel doen zijn ook hier kritisch. Ze hangen er vaak een beetje bij. Er wordt zelfs de vraag gesteld of ze wel echt bestaan in de ogen van de kerk. Ze moeten knokken om iets te mogen doen. Verschillenden geven soms ook aan zelf bevoorrecht te zijn, maar van anderen in de kerk te horen hoe landelijk de kerkelijk werker als "*loopjongen*" wordt gezien (Aart, Nel). De aanstelling van kerkelijk werkers gebeurt vaak op pragmatische gronden, of uit financiële noodzaak. Niet om hun eigenheid. Hierover is de kerk ook onduidelijk. Daardoor ervaren ze oneerlijke concurrentie van proponenten (vicarissen) en emeriti. Daarbij komt dat de contracten van hbo-theologen vaak kort zijn en parttime. Verschil van mening bestaat over de vraag of de kerkelijk werker in het ambt thuishoort, en zo ja, op welke manier: als ouderling, of in een eigen ambt naast de predikant en ouderling. In de beroepsidentiteit nemen we hier dus vanuit een iets meer kerkelijk-praktische invalshoek dezelfde tegenstelling waar in de beroepsidentiteit tussen persoonlijke identiteit en arbeids- en organisatieidentiteit. Zo zegt Nel:

(...) daar zie je heel erg dat er gewoon geen financiële middelen meer zijn voor een predikant. En dan past de kerkelijk werker daar mooi in, om het pastoraat over te nemen. Het is weinig vanuit visie, het is heel vaak vanuit de praktijk dat de kerkelijk werker dan mooi dat kan doen, aanvullen als, terwijl het ook dan goed zou zijn als je daar juist visie voor zou hebben.

Ook Aaf zegt:

Ik denk dat er in de kerk wel een reflectie nodig is van, waar gaan we naartoe, zeker in de PKN waar veel gemeentes krimpen. Wat is dan de rol van een predikant en wat de rol van een HBO-theoloog. Waar kunnen ze elkaar versterken of aanvullen. Wat is het verschil kun je je afvragen. Op sommige plekken wordt er heel praktisch op basis van financiën gekozen, 'want de HBO'er is goedkoper', pragmatisch.

Bevoegdheden

Figuur 1: Bevoegdheden

In de dynamiek van de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog behoren de bevoegdheden tot de *arbeidsidentiteit*. De bevoegdheden kunnen opgevat worden als de praktische uitwerking van de positie en identiteit van de hbo-theoloog. Maar deze valt hier niet mee samen. Er wordt in de interviews gezegd dat de bevoegdheden los moeten worden gezien van de basispositie van de hbo-theoloog. *“In de basis preekt de kerkelijk werker niet”* (Jan). Dat wordt ook bevestigd als we kijken naar de voorgaande pagina's over de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als kerkelijk werker in de PKN, waarbij niet gesproken wordt over voorgaan, preken of sacramenten. Want daar wordt op gedoeld wanneer de bevoegdheden van de hbo-theoloog ter sprake komen. Preek- en sacramentsbevoegdheid hebben blijkbaar ook geen invloed op de *organisatieidentiteit* van de hbo-theoloog: ze zijn niet meer dan een aanvulling op het takenpakket. In de beleving van de respondenten verbetert dit hun imago en ontwikkelingsruimte binnen de Gereformeerde Bond niet wezenlijk. Tegelijk valt wel op dat er veel meningsverschillen over de bevoegdheden zijn. Allereerst bij de hbo-theologen zelf. De vraag naar bevoegdheden verduidelijkt wel de eigen positie van de hbo-theoloog tussen de ouderling en predikant. Een ouderling preekt niet. Een predikant wordt na zijn studie theologie toegelaten tot de evangeliebediening, die in principe levenslang en 'overal' geldig is. De hbo-theoloog heeft na gedane studie geen preekbevoegdheid. Er zijn echter verschillende hbo-theologen die wel preken en ook sacramenten bedienen. Zij die deze bevoegdheden hebben ervaren dat als een meerwaarde vanwege de verbinding in de praktijk tussen pastoraat en prediking, maar hun arbeidsidentiteit verandert er op zich niet door.

Toch wordt er ook gezegd dat deze bevoegdheden zorgen voor verwarring, vanwege de overlap met de predikant: er moet juist meer onderscheid zijn met de predikant. Zo zegt Ruth:

Je ziet ook gewoon heel veel veranderingen in die zin dat de predikant veel te duur wordt, dus dat de kerkelijk werker in plaats van de predikant wordt gezet. En dat mag natuurlijk officieel in kleine gemeentes al, en dat ook een kerkelijk werker een preekbevoegdheid kan halen, in sommige gevallen een sacramentsbediening kan doen, dus ik vind dat er wel steeds meer overlap komt. Dus eigenlijk zou ik er meer onderscheid in willen hebben, maar ik heb het idee dat het steeds meer dichter bij elkaar komt. En ook omdat een predikant steeds duurder wordt. Nou, kerkelijk werker is goedkoop. Nou dan heb je een goedkoop iemand die op de kansel staat en dergelijke, terwijl ik vind dat ze allebei bij hun eigen ding moeten blijven, en dan vind ik voornamelijk de kerkelijk werker dus of op het vlak van catechese, of op het vlak van jeugdwerk of op het vlak van missionair-diaconaal werk en daar gewoon projecten opzet, vrijwilligers aanstuurt, eh, die zou daar zich mee bezig moeten houden, en dan in samenwerking met een predikant, en dan is een predikant veel meer eh, het overzicht van de gemeente, veel meer allround in de gemeente zijn, en dat ze elkaar zo tot hand en voet kunnen zijn.

Wanneer een hbo-theoloog preekbevoegdheid heeft, *“moet deze steeds om de zoveel tijd opnieuw aangevraagd worden en de classis moet er de noodzaak van inzien: als er predikanten genoeg zijn in een classis, wordt er niets uitgedeeld.”* (Daan) Voor predikanten geldt dat niet. Praktijkervaringen met begrafenissen worden ook genoemd. Dit is geen ambtelijke bijeenkomst en vraagt niet om bevoegdheden. Toch worden hbo-theologen geregeld geacht bij de begrafenis de predikant te laten spreken, ook wanneer de stervensbegeleiding hoofdzakelijk door de hbo-theoloog werd verzorgd. Met name bij de vrouwelijke hbo-theologen is dit een thema.

De hbo-theologen denken onderling verschillend over de noodzaak en de plaats van preek- en sacramentsbevoegdheid in hun beroepsidentiteit. De bevoegdheden maken geen deel uit van de 'binnenkant' van de hbo-theoloog. Wel geven de bevoegdheden een andere positie en aanblik in het kerkelijk leven. Hierover hebben hbo-theologen vanuit hun persoonlijke identiteit onderling verschillende gedachten en niet iedereen vindt dat dit de arbeidsidentiteit verbetert. Waar de één dit een welkome aanvulling vindt, en het betreurt dat dit zo plaatselijk (en classicaal) gebonden is, vindt de ander dat er contaminatie plaatsvindt met het ambt van predikant, waardoor de verwarring over de eigenheid van de hbo-theoloog alleen maar groter wordt. Hiernaast is er de gedachte dat de hbo-theoloog een eigensoortig ambt moet bekleden met daaraan verbonden specifieke bevoegdheden. Deze onderling uiteenlopende visies bij de hbo-theologen over hun (aanvullende) bevoegdheden maken duidelijk dat de binnenkant van de beroepsidentiteit – hier: zowel de persoonlijke identiteit als de arbeidsidentiteit – meer onder spanning komt te staan. Vanuit het perspectief van preek- en sacramentsbevoegdheid is de tegenstelling tussen de persoonlijke identiteit en de arbeids-/organisatieidentiteit van de beroepsidentiteit minder groot dan bij het voorgaande topic 'hbo-theoloog als kerkelijk werker in de PKN'. Omdat men onderling over de bevoegdheden uiteenlopende meningen heeft wordt de onhelderheid van binnenuit versterkt. Tamelijk eensgezind is men vanuit de binnenkant in de kritiek op het bureaucratische en beperkende karakter van de omgang van kerkelijke organen in de PKN met de bevoegdheden.

4.2.3 Voorlopige conclusie

Kortom, de hbo-theologen als kerkelijk werkers in de PKN hebben een positief zelfbeeld en onderkennen hun eigen meerwaarde in het werkveld. Hoe de kerk hen ziet is van een andere orde: daar is vooral onwetendheid, verwarring en argwaan zichtbaar, waarbij we constateren dat meer of minder bevoegdheden dit op zich niet veranderen, wat de vervolgvraag oproept: waardoor dan wel? Dit betekent dat in de ervaring van hbo-theologen van hun beroepsidentiteit een flinke spanning bestaat tussen organisatieidentiteit en arbeidsidentiteit enerzijds en persoonlijke identiteit anderzijds. De beroepsidentiteit wordt blijkbaar niet versterkt door het toekennen van meer bevoegdheden. Opvallend is de kloof tussen opleiding en werkveld die verschillende hbo-theologen ervaren.

4.3 Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?

4.3.1 Introductie

Nadat we de ervaren beroepsidentiteit van de hbo-theoloog als kerkelijk werker in de PKN en de bevoegdheden aan het licht hebben gebracht, komen we uit bij de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond. In de gekozen context van de Gereformeerde Bond speelt de bezinning op het ambt een belangrijke rol. Voor de officiële visie van de Gereformeerde Bond verwijzen we hier naar de voorgaande literatuurstudie (hoofdstuk 2). Hier gaat het over wat de hbo-theologen zelf meedelen over hun ervaring van de heersende ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond. Een belangrijk onderwerp die in dit verband in de interviews steeds terugkomt, is de positie van de predikant. Daarom bekijken we in het beantwoorden van onze deelvraag de Gereformeerde Bond, het ambt en dus ook de predikant vanuit het gezichtspunt van de ervaringen van de hbo-theoloog.

4.3.2 Gereformeerde Bond

De eerste vraag hier is wat de Gereformeerde Bond is volgens de hbo-theologen. Het gaat hier dus niet om de officiële definitie, maar om wat de hbo-theologen zelf verstaan onder de Gereformeerde Bond. De Gereformeerde Bond is als beweging een breed begrip. Als beweging wordt het als een breed fenomeen beschouwd *“tussen confessioneel en hersteld hervormd”* (Loes), waarbij de randen niet altijd duidelijk zijn en ook ver uiteen liggen. Als vereniging wordt vooral gedoeld op het hoofdbestuur, de secretaris P.J. (Piet) Vergunst en zij die binnen de Gereformeerde Bond opinieleders zijn. Vooral in de laatste betekenis zijn hbo-theologen ongemeen kritisch. De ergernis over het gebrek aan concrete en wezenlijke ontmoeting en bezinning maakt dat de toon teleurgesteld en soms verongelijkt wordt. Binnen de Gereformeerde Bond doen hbo-theologen niet echt mee. Het formaliseren en objectiveren van de visie op het ambtelijk gezag van predikant en ouderling speelt hier een belangrijke rol in. De hbo-theoloog past hier niet tussen. Hierdoor voelen hbo-theologen zich in de steek gelaten en komen ze tot uitspraken als dat ze *“geen mallemoer”* van de Gereformeerde Bond merken (Bas). Hierin is men ook ambivalent en wil men uiteindelijk ‘de’ Gereformeerde Bond niet de schuld geven en wil men ook geen personen hier op aankijken. Toch groeien verschillende hbo-theologen weg bij de vereniging van de Gereformeerde Bond, omdat ze zich niet serieus genomen voelen. Het gebrek aan aandacht voor de hbo-theologen zorgt bij hen voor vervreemding. Zo zegt Jan:

De Gereformeerde Bond moet zorgen als ze met kerkelijk werkers willen werken, als ze daar maar ook eens een uitspraak over willen doen, is daar een plek voor een kerkelijk werker in de Gereformeerde Bond, dan moeten ze zich net zo als de landelijke kerk uitspreken, is er nog plek voor de kerkelijk werker in de kerk, dan moet de Gereformeerde Bond uitspreken: willen wij de kerkelijk werker überhaupt een positie geven binnen een GB-gemeente? Dat vind ik een principiële uitspraak binnen de Gereformeerde Bond. En als ze dat willen, dan moeten ze ook zorgen dat de kerkelijk werker binnen die GB een smoel krijgt.

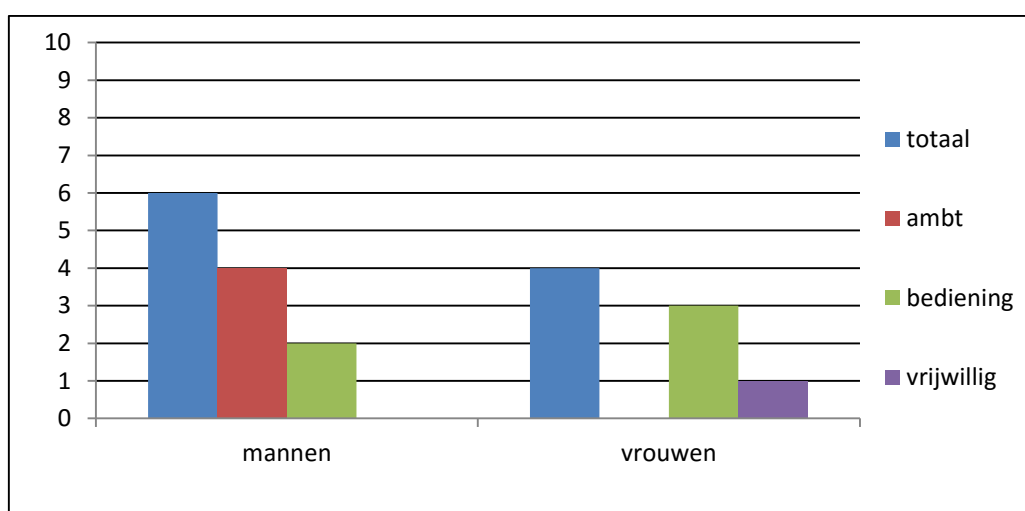
De Gereformeerde Bond is in haar ambtelijke bezinning eenzijdig gefixeerd op de predikant en ouderling, en herhaalt hierbij in allerlei toonaarden de geijkte standpunten, zonder dat het echt spannend wordt. Zo zegt Ruth: *De bezinning op, en dat moet ik eerlijk zeggen, ik vond... ik lees nog altijd trouw, maar ik heb 'm [DWV] vaak zo uit. Ik vind er weinig aan. Want ook de bezinning op het ambt, dan denk ik: dat zijn nou niet echt de punten, maak er dan maatschappelijk relevante... Het blad mag veel spannender.* Veelzeggend is hier dat de zin niet wordt afgemaakt, maar het is duidelijk dat de bezinning in het blad op het ambt in de ervaring van Ruth maatschappelijk irrelevant en spanningsloos dreigt te worden. Zo refereert Carl naar een nummer van De Waarheidsvriend waarin wel aandacht was voor de kerkelijk werker, maar daar is hij niet over te spreken:

Dat nummer zou je eens boven tafel moeten halen, van De Waarheidsvriend, er is een keer een speciaal nummer uitgegeven door de GB, over de kerkelijk werker. Wat doen ze? Ze gingen een proponent in een

bepaald dorp gingen ze interviewen, over de kerkelijk werker. Nee, hij was daar proponent, of pastoraal werker. Hij had een universitaire opleiding. En dat moest dan een blik naar buiten worden voor de kerkelijk werker. Dan krijg je al gelijk een hele scheef beeld. Echte kerkelijk werkers komen amper in dat nummer aan het woord.

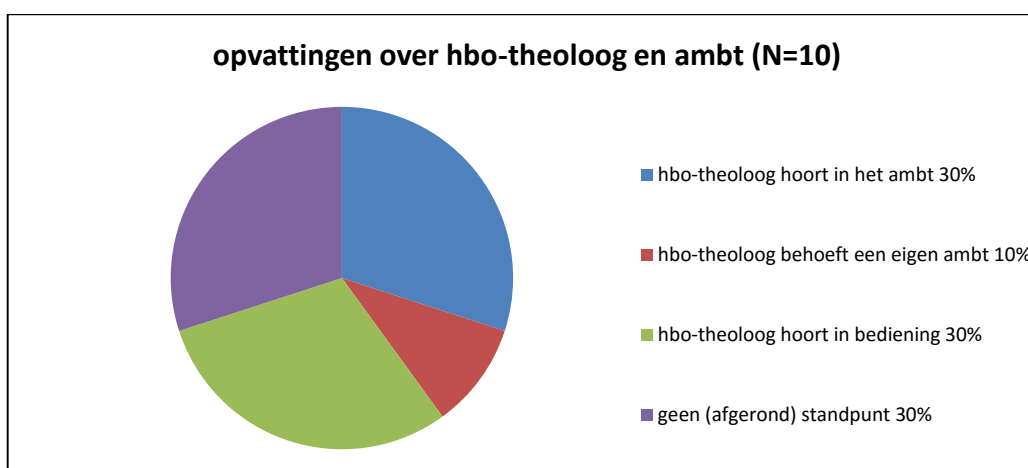
Binnen de Gereformeerde Bond wordt de vraag naar de beroepsidentiteit van hbo-theologen heel fundamenteel. In deze context komt de vraag op of ze wel bestaansrecht hebben, of ze wel gezien worden, of ze er wel echt bij horen. Ze worden binnen de Gereformeerde Bond voortdurend vergeleken met de predikant en de reformatische visie op het ambt met de daaraan verbonden kerkelijke structuren. Hierdoor gaan de hbo-theologen dat in deze context zelf ook doen, waardoor men qua balans tussen verwachting van buitenaf en de eigen visie op beroep in het nauw komt (arbeidsidentiteit), en men zich persoonlijk in deze bezinning vervreemdt van de officiële standpunten van de Gereformeerde Bond, al blijft men wel werkzaam in de gemeenten die onder deze invloedssfeer vallen, maar is er wel de vraag in hoeverre men de ambitie en kwaliteit die de Gereformeerde Bond ten aanzien van het realiseren van de missie nog deelt (organisatieidentiteit).

Ambt

Tabel 1: Hbo-theologen over ambt en bediening

Overzicht van de respondenten, onderverdeeld in ambt, bediening en vrijwillige betrekking. Zij die in een betaalde betrekking werken, zijn of ouderling-kerkelijk werker of ze staan in de bediening. Met de bediening wordt bedoeld: een niet-ambtelijke bezoldigde betrekking in de gemeente.

Figuur 2: Ambtsopvattingen hbo-theoloog

De opvattingen over de verhouding hbo-theoloog en ambt lopen uiteen. Dertig procent vindt dat de hbo-theoloog in het ambt thuishoort. Dertig procent vindt dat de hbo-theoloog in de bediening hoort te staan. Dertig procent heeft hun bezinning op deze verhouding niet afgerond. Tien procent vindt dat de hbo-theoloog een eigensoortig ambt moet bekleden. Dit laat zien dat de discussie over het ambt en

de hbo-theoloog voorlopig nog niet is afgerond. Het laatste woord is er voorlopig ook in de kerk nog niet over gezegd. De positie van de hbo-theoloog is niet glashelder en de vraag doet zich voor of dat bereikbaar is. De realiteit is weerbarstig. De ontwikkelingen rondom hbo-theoloog en ambt laten zien dat op gesignaleerde spanningen gereageerd wordt met het aandragen van nieuwe oplossingen, die dan weer op synodes besproken, en zo kerkordelijk verankerd en 'bijgevild' worden. Naar tevredenheid is dit niet, want elke aangedragen oplossing brengt weer nieuwe problemen, spanningen en ongerijmdheden met zich mee. Het meest spannende is om duidelijk te durven zijn. Als zelfs tien hbo-theologen onderling zo van mening verschillen, dat er vier verschillende visies zijn op de verhouding kerkelijk werker en ambt, dan laat dit wel zien dat er veel verwarring is.

De één vindt de hbo-theoloog in het ambt van ouderling thuishoren, maar moet dit beter uitgewerkt worden, de ander vindt dat de hbo-theoloog een eigensoortig ambt moet dragen naast de predikant en ouderling en de volgende vindt dat de hbo-theoloog juist niet in een ambt bevestigd moet worden, maar in de bediening, om de eigen rol tussen de ambten en in de gemeente te verduidelijken. Hierbij is de eigen visie op het ambt ten aanzien van diensten en gaven niet altijd afgerond. De ambtelijke context van de Gereformeerde Bond laat een verschil zien tussen theorie en praktijk. In theorie houdt de Gereformeerde Bond vast aan het gezag en het tegenover van het ambt, in de praktijk moet de ambtsdrager zijn gezag "verdienen", om vanuit een samen-positie een gezagspositie te kunnen verwerven. Zij die in het ambt zijn bevestigd ervaren dat niet altijd als een sprong vooruit, zoals dat met extra bevoegdheden wel het geval kan zijn. Bevestiging in ambt betekent ook lid worden van kerkenraad en verplicht vergaderingen bijwonen, wat niet allen willen. In sommige gevallen wordt men, tegen de eigen visie op de verhouding hbo-theoloog en ambt in, bevestigd als ouderling-kerkelijk werker. Daarin gaan ze zelf ook pragmatisch redeneren, want het ouderling-kerkelijk werker-zijn in de PKN heeft dan eenmaal praktische voordelen en vanuit het ouderling-zijn kan men meer herkenbaar en in meer vertrouwde structuur bij mensen thuis op bezoek komen.

De bezinning op het ambt draagt bij de hbo-theologen een dynamisch karakter. Men verschilt hierbij onderling van mening. Zozeer soms dat men tot tegengestelde uitspraken komt. De één zegt: *"de hbo-theoloog hoort als ambtsdrager in de kerkenraad te zitten"* (Jan), de ander zegt: *"de hbo-theoloog hoort niet in de kerkenraad te zitten en geen ambt te bekleden"* (Nel). Toch is vanuit de binnenkant van de beroepsidentiteit interessant om op te merken dat hier stellige uitspraken worden gedaan over de eigen overtuigingen met betrekking tot het ambt, want de toon is bij alle meningsverschillen soms wel zoekend, maar niet onzeker. Ondanks dat het laatste woord hierover duidelijk nog niet gesproken is, weet men zichzelf in de praktijk goed te verhouden tot de ambten. Het ambt op zich wordt ook niet als bedreiging genoemd voor het zelfverstaan of functioneren van de hbo-theoloog. Wel is men kritisch op de verbinding van de hbo-theoloog met het ambt, omdat dit vooralsnog een pragmatische oplossing is zonder dat de arbeidsidentiteit hier wezenlijk door verbeterd wordt. Wanneer men zich in het ambt laat bevestigen, wordt dit niet gedaan om de meerwaarde van het ambt op zich, maar om de praktische voordelen.

Predikant

Bij de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond behandelen we ten slotte de figuur van de predikant. Als al eerder opgemerkt fungeert de predikant bewust of onbewust als criterium in het kerkelijk en ambtelijk leven van de Gereformeerde Bond. Zonder uitzondering vergelijken de hbo-theologen zich in de interviews met de predikant. Allereerst wat betreft de opleiding: predikanten zijn academisch geschoold en kennen de grondtalen. Zo zegt Carl: *"Ik probeer dat onderscheid altijd wel aan te geven, bijvoorbeeld, ik draag geen toga. Dat is voor mij heel..., het criterium, want ik heb geen universitaire opleiding, ik vind dat hoort echt bij een universitaire opleiding. Maar in de uitwerking, in de praktijk, maakt het niet veel verschil."* Daarnaast hebben ze in gemeenten vaak de rol van 'allrounder' met als spits de prediking. Daan:

En dat zie ik bijvoorbeeld in mijn werkgemeente heel duidelijk naar voren komen, eh de dominee, nou ja laten we maar zeggen dat is echt een preekijger om het zo maar te noemen, laat hem maar voornamelijk bezighouden met de prediking en ook het pastoraat. Dat vind ik ook de belangrijkste taken ook van een predikant. En laat de hbo-theoloog veel meer op het stukje catechese maar ook het stukje organisatie wat daarbij hoort, mensen stimuleren, mensen motiveren, dus we hebben natuurlijk in de gemeente heel veel vrijwilligers, die moeten ook gecoacht en getraind worden. En als natuurlijk een predikant ziet dat niet tot zijn core-business zitten, die ziet zijn business op de preekstoel en bij een op een contact en ook bij catechisatie.

In deze vooropleiding en rol bestaat ook hun meerwaarde. Ze staan in de kerkelijke hiërarchie bovenaan. Binnen de Gereformeerde Bond genieten ze nog altijd een hoge status. Daan: *"De predikant heeft toch net een hogere status voor sommige mensen, dan ik als kerkelijk werker."* De hbo-theologen

zijn hier kritisch op en noemen termen als 'domineeschubje', 'domineescultus' en zo meer. Deze kritiek komt voort uit hun eigen verhouding en samenwerking met de predikant. De hbo-theologen zijn ambivalent over de samenwerking met predikanten: het gaat vaak goed, met name predikanten die vaker met hbo-theologen hebben samengewerkt staan er goed op, al is het wel opvallend hoe deze positiviteit soms wordt verwoord, bijvoorbeeld als iemand zegt: *"ik was niet zijn herdershond."* (Bas). Tegelijk worden er ook ervaringen gedeeld van samenwerking met predikanten die hun werk solistisch opvatten, moeilijk meekomen in de praktische aanpak van hbo-theologen en daarnaast soms ook badinerende uitspraken doen over het verschil in opleidingsniveau, zoals Aart en Hans aangeven van een predikant te hebben gehoord: *"Moet ik [als academicus] naar een hbo'er luisteren?"*

In de vergelijking met predikanten moeten hbo-theologen vaak het onderspit delven: ze zijn niet academisch geschoold; ze hebben geen grondtalen gehad; bevoegdheden zijn ingewikkeld om te verkrijgen, zijn verbonden aan de lokale situatie en moeten steeds opnieuw worden aangevraagd; ze hebben een minder sterke rechtspersoonlijkheid; en zo kan het rijtje met verschillen aangevuld worden. Maar is het ook zo dat, al mag de predikant deze zaken voor hebben op de hbo-theoloog, de hbo-theoloog zich wel goed bewust is van de eigen meerwaarde naast de predikant. Het probleem ontstaat pas wanneer de hbo-theoloog in een concurrentiepositie gedrongen wordt met de predikant en in diens kielzog met studenten, proponenten en emeriti. Ruth:

Er was een vacaturetijd. Want er staan in [naburige kerkelijke gemeente, GK] twee predikanten, en één was er vacant. En toen hebben ze er wel over nagedacht om een kerkelijk werker te vragen als catecheet. Alleen het jaar daarvoor had een theologiestudent catechese gegeven. Dus dat is ook het verwarrende. En ik gun het theologiestudenten ook om ervaringen op te doen want je moet straks wel in de gemeente aan het werk, maar ik denk daar gaat het dus ook al weer fout, dat is, officieel mag het niet eens, kerkordelijk, om een student theologie zeg maar catechese te laten geven, of pastoraat. En dat zijn ook tegelijkertijd de banen van een kerkelijk werker. Dus daaraan zie je ook, en ik gun het ze, omdat ze in de studie geen ervaring kunnen opdoen, en dan is het leuk, maar ze zitten wel in het vaarwater van een kerkelijk werker.

Dit betekent eigenlijk dat de 'oneerlijke concurrentie', die vanuit de hbo-theoloog in elk geval zo niet bedoeld is, van twee kanten komt. Ook vanuit de predikanten, proponenten en emeriti mag dus bezinning plaatsvinden op deze kwestie. Daar geeft de toelichting op de Protestantse Kerk in Nederland ook aanleiding toe, als daar wordt gezegd dat een proponent niet aangesteld kan worden als kerkelijk werker.¹¹¹

Ook wordt de hbo-theoloog een bedreiging voor de predikant, omdat een hbo-theoloog goedkoper is en contractueel flexibeler. Deze positie willen hbo-theologen niet hebben, want dan worden ze op pragmatische gronden aangesteld en daarbij door predikanten gezien als een oneerlijke concurrent. Wat hbo-theologen willen is dat ze in relatie tot de predikant in hun eigenheid worden beschouwd: als praktisch vaardige en agogisch ingestelde theologen die de handen uit de mouwen kunnen steken en de organisatie en toerusting van gemeenten kunnen aansturen. Vanuit deze taak willen ze de predikant aanvullen en niet beconcurreren. Dit is ingewikkeld, omdat in gemeenten binnen de Gereformeerde Bond een duidelijke voorkeur voor predikanten bestaat. Als die niet voorhanden is, dan wordt er gekeken of er een emeritus, vicaris of proponent beschikbaar is. Pas daarna komt de hbo-theoloog om de hoek kijken. Hans:

Ik denk dat gemeentes die al zeg maar krap zitten, qua middelen, niet tot in lengte van jaren moeten proberen om toch een predikant te beroepen. Waarom ga je niet met een hbo-theoloog aan de slag? Die goedkoper is, en het klinkt heel arrogant, maar die soms ook nog beter is. En dat is geen verwijt naar collega's, helemaal niet, maar ik denk ook dat predikanten zich soms bedreigd voelen door de hbo-theoloog. In de zin van een soort concurrent. He, van ja die mag ook preken, die mag ook... ja dat doen wij toch? Ja, dat doen jullie ook, maar durf je te onderkennen dat ook een hbo-theoloog gewoon zijn kwaliteiten heeft. Ik denk dat predikanten moeten onderkennen dat hun positie al lang niet meer is zoals ze die decennia lang gehad hebben. Van nou ja, niet de predikant bepaalt, nogmaals, niet negatief bedoeld, maar ja, durf ook te gaan samenwerken. Durf ook te erkennen van joh, oké, op dat gebied heeft de hbo-theoloog andere kwaliteiten en andere gaven dan ik, nou en als je elkaar over en weer op die manier kunt aanvullen de ruimte kunt geven, op een leuke manier, maar ook op een gezonde manier als het gaat om samenwerken, dan spreek je volgens mij ook over een win-win situatie.

4.3.3 Voorlopige conclusie

Vanuit het perspectief van de beroepsidentiteit wordt duidelijk dat hbo-theologen zich bewust zijn van hun eigenheid ten opzichte van de predikant. Ze kennen hun eigen kwaliteiten, gaven en

¹¹¹ Toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland, 144.

competenties die hun meerwaarde duidelijk maken. Als praktisch ingestelde teamspelers met visie op gemeenteopbouw, organisatie en toerusting willen ze graag hun plek naast de predikant innemen in gemeenten. Ze kunnen zichzelf goed onderscheiden van de predikant, en zien zichzelf het liefst in een relatie van gelijkwaardige samenwerking met de predikant waarbij ieder de ruimte krijgt voor de eigen kwaliteiten (persoonlijke identiteit).

Toch dwingen de ontwikkelingen in hun kerkelijke context zich om zich te verantwoorden ten opzichte van de predikant. Hierbij wordt men soms gezien als de dominee, en anders is het toch de dominee niet. Van buitenaf wordt men in de Gereformeerde Bond gezien als een afgeleide van de predikant, of ook wel als goedkope concurrent van de predikant. Hierdoor komen hbo-theologen ongewild onder druk te staan in de ambtsopvatting binnen de Gereformeerde Bond en ervaren zij ondanks een heldere positionering van binnenuit toch een argwanende bejegening van buitenaf (organisatieidentiteit).

In de Gereformeerde Bond ervaren hbo-theologen bovendien een tweestrijd tussen enerzijds loyaliteit aan de inhoudelijke visie van de Gereformeerde Bond, en anderzijds vervreemding door het gebrek aan aandacht. De hbo-theologen gaan zelf ook pragmatisch om met de ambtelijke bepalingen en kijken vooral wat hen praktisch de meeste bewegingsruimte geeft, waarbij het opvalt dat over de precieze verhouding ambt en hbo-theoloog onderling de meningen nogal uiteen lopen. Ten aanzien van de predikant is er opnieuw sprake van spanning. Enerzijds is de hbo-theoloog zich goed bewust van de eigen kwaliteiten in onderscheid van de predikant die een belangrijke positie heeft in de Gereformeerde Bond, anderzijds wordt ook ervaren dat hen een oneigenlijke concurrentiepositie in de schoenen geschoven wordt als de goedkope dominee (arbeidsidentiteit).

4.4 Wat houdt de *interpretive guide* in volgens de hbo-theologen?

4.4.1 Introductie

In deze deelvraag onderscheiden we allereerst de bekendheid van deze metafoor bij de geïnterviewden, vervolgens hun associaties hierbij en tenslotte hun mening over de (inhoud van) de metafoor van de *interpretive guide*. De uitkomst hiervan verbinden we met de ervaren beroepsidentiteit.

4.4.2 *Interpretive guide* volgens hbo-theologen

Opvallend is dat de metafoor van de *interpretive guide* nagenoeg onbekend is. Op de vraag wat de *interpretive guide* is, kan niemand direct tot een definitie komen. Een ander verhaal wordt het wanneer we doorvragen en de geïnterviewden hun associaties laten delen. Hierbij is het interessant dat men dan via deze weg toch tot soms tamelijk nauwkeurige omschrijvingen komt. Zo zegt Hans:

...een gids rent niet ver voor de groep uit, maar een gids die neemt de groep mee. En hij maakt, aan de ene kant is hij helemaal onderdeel van de groep, maar op de momenten dat dat er iets te zien is en om wat aandacht vraagt, onderscheidt hij zich door middel van zijn kennis, en onderscheidt hij zich door middel van zijn houding: hij weet er wat over te vertellen en hij weet het ook aan te wijzen. En tegelijkertijd geeft hij de mensen van het gezelschap ook ruimte om zelf te kijken en te ontdekken en te zoeken. En soms roept hij ook van: (knipt met zijn vinger) we gaan verder. Dus, dan neemt hij ook de leiding, dat roept het bij mij op.

Iedereen voelt aan dat de *interpretive guide* te maken heeft met de rolopvatting van pastors in de veranderingen in maatschappij en kerk. Deze rol is niet langer objectief, vanuit een voorgegeven ambtelijk gezag van boven, maar wordt gefundeerd in het "samen": "samen optrekken", "samen op weg lopen", "samenbindend". Van hieruit is men meer adviserend en kan men dichter bij de mensen komen.

De interpreterende rol wordt herkend en aangevuld met voorbeelden waarin men betekenis geeft, laat ontdekken en onderscheidt wat wezenlijk is in de zoektocht met gemeenteleden. Dat deze interpretatie door de "gids" gedaan wordt, vindt men soms te scherp geformuleerd. Een paar vinden dat het zijn van gids niet aan mensen is voorbehouden, maar alleen aan de Bijbel. Anderen zien de gids als uitlegger en richtingaanwijzer, die het voortouw neemt. Het woord gids is dan gauw nog te scherp en te sterk. De associatie van de gids als iemand die boven de groep hangt en vooroploopt, roept weerstand op en voelt nog te voorgegeven en betweterig. Vanuit het perspectief van de ervaren beroepsidentiteit valt dan op dat de *interpretive guide* in de mening van hbo-theologen uiteen valt. Het eerste woord *interpretive* wordt herkend en aangevuld. Hier is men niet kritisch over. Het tweede woord *guide* wordt minder herkend en ontmoet vanwege de scherpste ook weerstand. In de praktijk herkennen de hbo-theologen zich in de adviserende en interpreterende rol, maar hierin zien ze zichzelf meer als een 'tolk', dan als een 'gids'. Dat roept tegelijk ook vragen op over hun omgang met de zoektocht naar de waarheid: een tolk vertaalt wat zich voordoet, een gids zoekt of wijst de weg. Conclusie is hier dat de

hbo-theoloog een bescheiden hermeneutische rol voor zichzelf ziet in het samen op weg gaan met gemeenteleden in de spanning van cultuur en kerk, waarbij ze zichzelf niet zien als iemand in een voorgegeven gezagspositie, maar als mensen die hun medemensen verwijzen naar het gezag van de Bijbel.

De hbo-theologen verschillen van mening over wat de precieze definitie van *interpretive guide* zou moeten zijn. Ze dragen ook alternatieven aan, zoals Daan:

Maar als ik dan naar mijn eigen werk kijk en als ik daar een metafoor voor mag gebruiken, zie ik er veel meer het beeld van de Emmaüsgangers in. Meelopen. Luisteren, vragen stellen. Maar het is eerst luisteren en dat komt heel breed naar voren. Binnen pastoraat en ook binnen catechese. Luisteren waar de mensen zich bevinden en als kerkelijk werker loop je mee. Je bent ook een voorbijganger, je zit niet 80 jaar in dezelfde gemeenschap. Dus juist in het voorbijgaan, het meegaan, luisterend oor bieden, daar zit voor mij de kern van mijn werk zeg maar. Het beschikbaar zijn.

Verskillende respondenten zijn ook sceptisch over de behulpzaamheid van de metafoor van de interpreterende gids voor hun praktijk. Jan: “*Als je met interpreterende gids de Schrift bedoelt, oké, dan heb je een hele mooie.*” En na de uitleg van deze metafoor zegt hij:

Nou, dat is iets nieuws, want in mijn opleiding, ja interpreteren bestond en gids bestond, maar interpreterende gids bestond absoluut niet. Ja, nou mooi bedacht. Ja, maar wat moet ik ermee? Laat die CHE mij nou eens aangeven wat ik daarmee moet. Met die metafoor. Heel leuk theoretisch model, het landt, dus ik snap hem, je mag ze van mij zeggen, het is een prachtig theoretisch model, maar zolang je niet aan de basis werkt, de acceptatie en een betere vastlegging ja van de posities... de interpreterende gids is te theoretisch.

Hiermee laat Jan heel helder de praktische insteek van de hbo-theoloog zien, door maximaal concreet te willen zijn. De theorie moet zichtbaar worden in de praktijk. Feitelijk heeft hij het hier met de ‘basis’, de ‘acceptatie’ en ‘betere vastlegging van de positie’ over het imago en het arbeidsperspectief van de hbo-theoloog: de organisatieidentiteit. We zagen al dat deze in de ervaring van de hbo-theologen niet wezenlijk verbeterd wordt door het ambt en de uitbreiding van de bevoegdheden. Dit geldt dus ook de metafoor van de *interpretive guide*.

4.4.3 Voorlopige conclusie

De hbo-theoloog ziet de *interpretive guide* voor zichzelf als een bescheiden hermeneutische rol waarin situaties worden vertaald. Het gaat om het samen zoeken naar Gods weg met mensen. De leidraad is hier de Bijbel. Onderling verschillen de hbo-theologen over de precieze definitie hiervan, en anderen dragen ook alternatieven aan zoals de Emmaüsgangers. Belangrijk is enerzijds de Bijbel, anderzijds het aanwezig zijn bij de mensen en naast hen staan. De *interpretive guide* zou in relatie tot gezag vooral op de Bijbel moeten slaan. Tegelijk zijn ze ook sceptisch op theoretische metaforen en zien ze liever concretere verbeteringen in de praktijk van de hbo-theoloog.

4.5 Hoe verhoudt de *interpretive guide* zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?

4.5.1 Introductie

Voor we in het volgende hoofdstuk de onderzoeksvraag als geheel beantwoorden, verbinden we in aansluiting op de vorige deelvraag de *interpretive guide* met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond, vanuit het perspectief van de ervaren beroepsidentiteit van de hbo-theologen.

4.5.2 *Interpretive guide* en praktijkervaringen

Opvallend is dat het theoretisch nauwelijks mogelijk blijkt om de *interpretive guide* in gesprek te brengen met de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond en andersom. Zie hiervoor ook 2.5.3 uit de literatuurstudie. Wel staan ze in de praktijk onder invloed van dezelfde veranderende context, waardoor de ambten minder hoog staan in gemeenten. Als het gaat om gezag in gemeenten, dan volstaat het ambt niet meer. “*Het ambt is een tegenover met gezag, maar alleen daarmee red je het niet in deze samenleving.*” (Aart) Ambtelijk gezag is er formeel wel, maar in de praktijk werkt het niet. Gezag moet verdiend worden, en dat gebeurt allereerst in de opstelling naar gemeenteleden toe. Is die

adviserend, gidsend, dan kan er gezag worden verworven in de gemeente. De ambtelijke “hoogheid” is er niet meer. Interessant is dat het hier gaat om de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond van gemeenteleden in de praktijk. De verbinding van de *interpretive guide* met de ambtsopvatting zoals in de officiële organen van de Gereformeerde Bond is verwoord, wordt niet gemaakt. Dat dit inderdaad in theorie buitengewoon complex ligt, correspondeert met de verschillende paradigma’s waar Erwich op wijst (zie 2.5.3). In de Gereformeerde Bond vindt de *interpretive guide* dus geen aansluiting op de theoretische ambtsopvatting, maar wel op de praktische ambtsuitoefening in de gemeenten.

4.5.3 Voorlopige conclusie

De rol en de manier van werken in gemeenten waar de *interpretive guide* voor staat, vindt herkenning bij de hbo-theologen, of ze nu wel of niet in het ambt staan. In de praktijk ervaren ze dat het niet langer mogelijk is om vanuit een voorgegeven gezagspositie met mensen om te gaan. Zelf werken ze al langer vanuit een meer bescheiden rol. Het probleem ontstaat pas als ze die rol in verband moeten brengen met de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond. Dan hapert het gesprek. Deze waarneming laat ons zien dat de verbinding van de theoretische kaders tussen de *interpretive guide* en de gereformeerde ambtsopvatting problematisch is. Daarnaast laat dit ook een conflict zien tussen theorie en praktijk. De theorie heeft te maken met botsende paradigma’s ten aanzien van ambt en gezag, maar de praktijk toont aan dat hbo-theologen en ambtsdragers in de Gereformeerde Bond dezelfde invloed ondergaan van de veranderende context. In het zelfbeeld van de hbo-theologen bestaan de gereformeerde ambtsopvatting en de *interpretive guide* in de praktijk naast elkaar, zonder die theoretisch met elkaar te verbinden.

4.6 Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?

4.6.1 Introductie

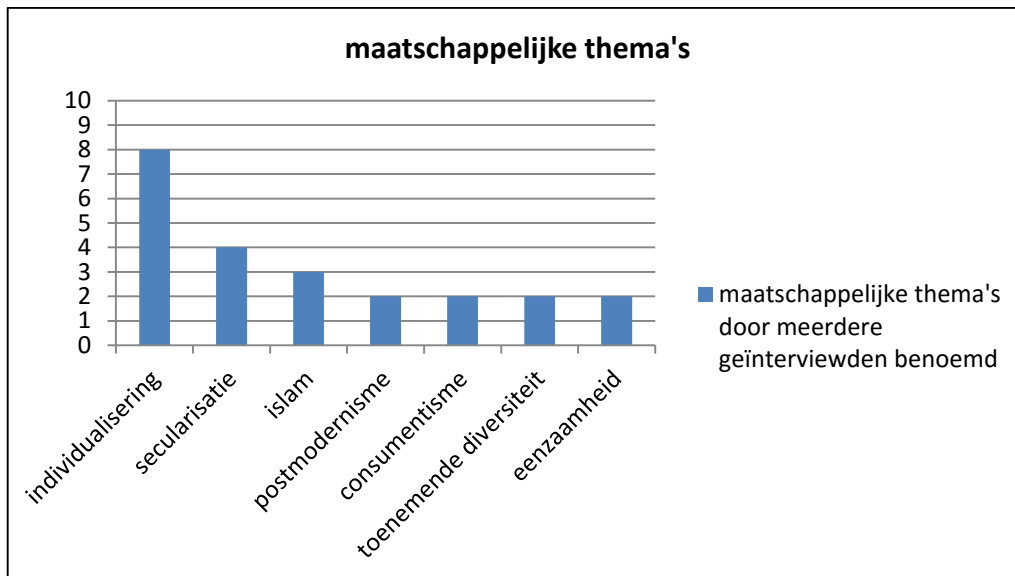
Hierin gaan wij eerst na welke maatschappelijke veranderingen zich verhouden tot het kerkelijk leven waarin hbo-theologen werkzaam zijn en hoe dat gebeurt. In de hoofdvraag wordt dat omschreven als de ‘veranderende context’. Vervolgens zien we hoe gemeenten daarop reageren. Daarna kijken we welke posities de hbo-theologen innemen ten aanzien van deze veranderingen. Tot besluit brengen we dit in verband met de rol die zij hier zelf in krijgen binnen de Gereformeerde Bond.

4.6.2 Invloed veranderende context

Hoewel met enige vertraging, dringen de maatschappelijke veranderingen één op één de kerk binnen, in een stad sneller dan in een dorp. De kerk kan de cultuur niet buiten zichzelf plaatsen, maar maakt er deel van uit. Hans:

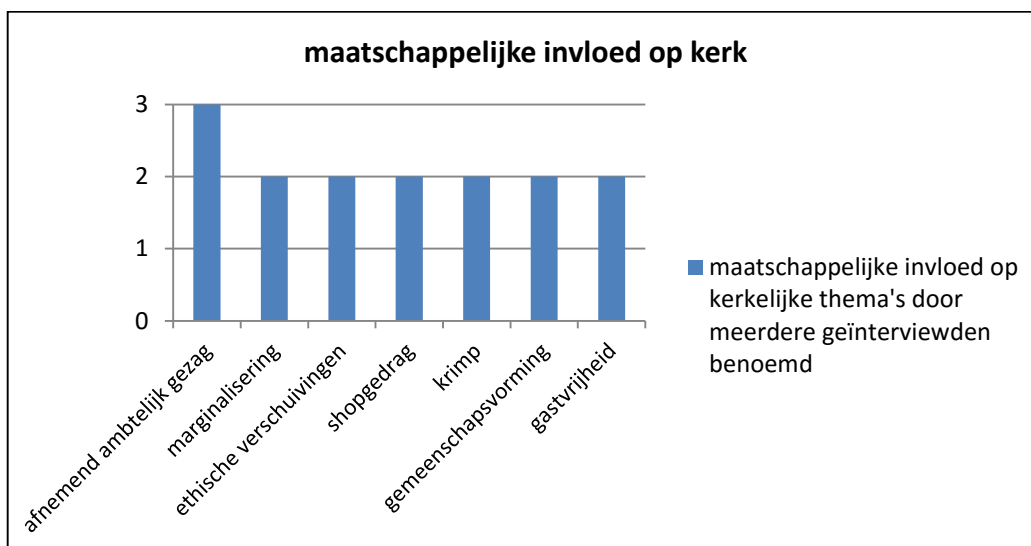
Ik denk dat we uit moeten kijken om te spreken over maatschappelijke bedreigingen buiten de kerk, want dan denk ik van: ja, kerk staat in principe ook in de maatschappij. Bepaalde ontwikkelingen of bedreigingen komen op het gebied van de kerk wat later, maar ze komen wel. Hè bij wijze van spreken wat er nu in Amsterdam gebeurt, dat gebeurt over drie jaar in deze gemeente bijvoorbeeld. Of over vijf jaar, ik bedoel eh, het zal hier ook gebeuren. Want alles verandert zo snel. Wat nu nog een bedreiging is, wordt morgen omarmd.

Bij de voordeur wordt er kritisch gereageerd op maatschappelijke ontwikkelingen, maar via de achterdeur komen ze alsnog binnen, waar de kerk zich vervolgens in de regel op aanpast om die niet langer als bedreiging, maar als uitdaging of kans te zien.

Tabel 2: maatschappelijke thema's

De kerk reageert op ontwikkelingen als individualisme, secularisatie en ethische verschuivingen door een toenemende onderlinge betrokkenheid in de eigen gemeenschap. De positie in de marge maakt dat ook noodzakelijk. Tegelijk is er ook de trend dat de band met de kerkelijke gemeenschap vrijblijvender wordt en men de kerk minder nodig heeft om gelovig te zijn. Steeds vaker wordt door de kerk een gastvrije houding aangenomen en gaat men bijvoorbeeld in gesprek met samenwonenden die in de kerk willen trouwen en homoseksuelen. Het zoeken van verbinding met hen en het behouden daarvan wordt belangrijker. Ook zoekt men vaker de samenwerking op met andere kerkelijke gemeenschappen en denominaties in de eigen omgeving. Zij die wel actief betrokken zijn binnen het kerkelijk leven zijn vaker op beleving gericht en minder op de leer. Dit komt ook naar voren in 'shopgedrag' en toenemende discussies over liturgische veranderingen en de kwestie van het overdopen.

Tabel 3: maatschappelijke invloed op kerk

Bovenstaande tabel laat zien welke reacties het kerkelijk leven vertoont op de maatschappelijke veranderingen. De belangrijkste is die van het afnemend ambtelijk gezag. Dat houdt de rol in van de ambtsdrager, maar betekent ook de vraag naar de meerwaarde van een ambtsdrager. Marginalisering geeft aan dat de kerk een andere positie heeft gekregen, namelijk aan de rand van de samenleving. Krimp geeft aan dat de kerk getalsmatig kleiner wordt. Met ethische verschuivingen wordt bedoeld de omgang met samenwonenden en homoseksualiteit. Shopgedrag betekent hier dat kerkgangers vaker naar diensten in andere gemeenten gaan wanneer daar iets wordt geboden wat de eigen gemeente op

dat moment niet biedt. Gemeenschapsvorming en gastvrijheid zijn houdingen die gemeenten aannemen ten opzichte van de maatschappij.

Toch is over het algemeen de afstand tussen de zondag en doordeweeks in de Gereformeerde Bond nog te groot. Op zondag wordt teveel binnen de kaders van de formele visie van de Gereformeerde Bond gepreekt, zonder het gesprek aan te gaan met ethische kwesties en culturele verschuivingen. Ook de bezinning in de Waarheidsvriend wordt door de hbo-theologen kritisch gevolgd. “Het mag spannender”, “Meer op het scherpst van de snede.” Nu is het nog te halfslachtig en te onduidelijk. Zelf hebben de hbo-theologen hier verschillende meningen over. Waar de één het profetische tegengeluid mist in de Gereformeerde Bond, waarin op een maatschappelijk relevante wijze de confrontatie vanuit het gereformeerde gedachtegoed met de cultuur wordt gezocht (Ruth), daar geeft de ander aan de dynamiek van de cultuur verrijkend te vinden en daar op onderdelen ook aan mee te doen (Aaf).

4.6.3 Rol hbo-theoloog bij invloed veranderende context

Voor de inhoudelijke en praktische rol van de hbo-theoloog in deze veranderingen kunnen we terugverwijzen naar wat we beschreven hebben bij de *interpretive guide*. Betrekken we dit op de Gereformeerde Bond en haar ambtsopvatting, dan komen we weer uit bij de problematische verhouding van theorie en praktijk. Er vindt door middel van De Waarheidsvriend veel bezinning plaats op het ambt in relatie tot de culturele veranderingen, maar deze worden niet als (maatschappelijk) relevant ervaren door hbo-theologen. Omdat er geen toespitsing plaatsvindt op de praktijk van hbo-theologen, wordt deze bezinning niet spannend en voelen ze zich hierin gepasseerd.

Vanuit de beroepsidentiteit komen we hier dan ook weer terug op de fundamentele vragen over het bestaansrecht van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond en haar ambtsopvatting. Als we dit betrekken op de culturele verschuivingen, doet zich in het stelselmatig negeren van hbo-theologen - ondanks hun actieve rol in de praktijk - in de ambtelijke bezinning de vraag voor of ze in het problematiseren van de culturele verschuivingen niet als onderdeel daarvan worden gezien. In dat geval wordt de hbo-theoloog als *interpretive guide*, al dan niet uitgesproken, als symptoom van de cultuur beschouwt. Dat biedt een verklaring, want dan staat in het karakter van de bezinning waarin het ambt tegenover de cultuur wordt geplaatst, de hbo-theoloog als *interpretive guide* aan de verkeerde kant. Zo komen we tot de conclusie dat hbo-theologen de culturele invloeden in de kerk van binnenuit herkennen en daarin een actieve rol voor zichzelf weggelegd zien, maar dat zij in de officiële bezinning hierop niet erkend worden, maar zelfs genegeerd.

4.6.4 Voorlopige conclusie

De maatschappelijke veranderingen werken ook in op de context van de Gereformeerde Bond, zij het met enige vertraging. Met name individualisering, maar ook de invloed van secularisatie en islamisering en andere ontwikkelingen worden herkend door de hbo-theologen in hun kerkelijke praktijk. In de kerk zelf wordt dit in negatieve zin vooral zichtbaar door afnemend ambtelijk gezag, shopgedrag, ethische verschuivingen, krimp en marginalisering. In positieve zin komt er vanuit de kerkelijke gemeenten meer aandacht voor gemeenschapsvorming en gastvrijheid ten aanzien van de samenleving. De rol die de hbo-theoloog hierin krijgt is relatief beperkt, omdat de bewegingsvrijheid in de Gereformeerde Bond vooral wordt bepaald door het ambt. In de bezinning van de Gereformeerde Bond op de invloed van de veranderende samenleving op de kerk, krijgt de hbo-theoloog geen zelfstandige rol.

5. Conclusies

5.1 Introductie

Na de literatuurstudie, de interviews en het presenteren van de resultaten, komen we nu aan bij de conclusies. Daarin sluiten we aan op de voorgaande resultaten, als samenvatting wat betreft de beantwoording van de deelvragen. Als opmaat naar de aanbevelingen wordt ook geëvalueerd en gewogen en waar relevant weer teruggekoppeld naar de literatuur.

5.2 Conclusies

5.2.1 Hoe ervaren hbo-theologen hun beroepsidentiteit?

De beroepsidentiteit bestaat uit de dynamiek van persoonlijke identiteit, arbeidsidentiteit, organisatieidentiteit en context.

Persoonlijke identiteit

HBO-theologen zijn zonder meer positief als het gaat om de ervaring van hun persoonlijke identiteit. Met name het gevoel van bekwaamheid en de persoonlijke betekenis, waarde en belang die zij aan hun beroep toekennen wordt onderling gedeeld. Ook correspondeert hun eigen spiritualiteit en achtergrond min of meer met de context van de Gereformeerde Bond. Hun persoonlijke betrokkenheid op de beroepsontwikkeling wordt bij sommigen wel gerelativeerd (zie voor de reden arbeidsidentiteit en met name organisatieidentiteit). De hbo-theologen zijn zelfbewust, hebben een duidelijke visie op hun beroep en zijn zich bewust van hun eigen kwaliteiten, competenties en praktische meerwaarde in het werkveld. Dat verklaart ook hun adaptiviteit in de context van de Gereformeerde Bond.

Arbeidsidentiteit

HBO-theologen zijn ambivalent als het gaat om de ervaring van hun arbeidsidentiteit. Over de opleiding (de CHE en GH worden met name genoemd) zijn ze tevreden, maar over de organisatie van de PKN en bevoegdheden zijn de gevoelens verdeeld. De hbo-theologen onderkennen dat er op zich meer ruimte voor hen is in de kerk, dat ze meer bevoegdheden krijgen, maar behouden tegelijk een onbestemd gevoel over hun basispositie. Ze blijven een vreemde eend in de bijt en met name de verwachtingen van buitenaf komen door onkunde en onhelderheid niet overeen met hoe zij zichzelf zien als hbo-theoloog. Op het grondvlak in de kerk is nog niet voldoende oog voor de professionele standaarden en basisvaardigheden van de hbo-theoloog, waarbij de arbeidsovereenkomsten vaak kortdurend en deeltijd zijn. Hierdoor ervaren hbo-theologen druk en onzekerheid.

Organisatieidentiteit

HBO-theologen ervaren hun organisatieidentiteit in de Gereformeerde Bond als problematisch. Binnen de Gereformeerde Bond voelen zij zich niet voldoende gezien en vragen zij zich soms af of zij wel echt bestaansrecht hebben. Dit komt met name door de visie van de Gereformeerde Bond op het ambt, waarbij feitelijk voorbijgegaan wordt aan de arbeid van de hbo-theoloog in de gemeenten. Dit vervreemdt sommige hbo-theologen ondanks een gedeelde spiritualiteit en achtergrond van de Gereformeerde Bond. Hun imago in de werkomgeving van de Gereformeerde Bond van 'hulpje van de dominee' wordt ook dikwijls ongewild betrokken in een concurrentiepositie met predikanten, proponenten en emeriti. Hierdoor komt behalve onkunde ook argwaan om de hoek kijken. Dit in combinatie met de ambtsvisie van de Gereformeerde Bond doet de vraag opkomen: is er wel een *gedeelde* ambitie en kwaliteit die hbo-theologen *met* de Gereformeerde Bond hanteren ten aanzien van het realiseren van de missie? Het antwoord hierop maakt het verschil uit voor het arbeidsperspectief van hbo-theologen in de Gereformeerde Bond.

De persoonlijke identiteit is dus positief, de arbeidsidentiteit ambivalent en de organisatieidentiteit problematisch. Dit verklaart ook waarom men niet onverdeeld de positieve gevolgen ervaart van de uitbreiding van de bevoegdheden. Hun "basispositie" verandert er niet door. Hun imago is er niet door verbeterd. In sommige gevallen worden ze soms nog sterker in een concurrentiepositie geplaatst. In hun werkomgeving is hun baan niet steviger verankerd in het kerkelijk leven. De vraag is of de kerkelijk werker in een eigen ambt met eigen bevoegdheden dit verandert. Met name de verwachtingen van buitenaf stroken niet met de eigen visie op het beroep. Dit zet het samen delen van ambitie en kwaliteit ten aanzien van het realiseren van de missie onder druk. Staan ze wel schouder aan schouder aan dezelfde kant en strijden ze voor dezelfde zaak? Verschillende hbo-theologen ervaren een kloof tussen opleiding en werkveld, wat duidelijk maakt dat de beroepsoriëntatie in de opleiding wat betreft de context van de Gereformeerde Bond niet voldoende aansluit op het werkveld.

5.2.2 Wat is de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?

Ambtsdragers zijn in de context van de Gereformeerde Bond belangrijke identiteitsbewarende krachten met het oog op de gemeenten en de kerk. Ambtsdragers in de Gereformeerde Bond zijn predikanten, ouderlingen en diakenen. Kerkelijk werkers worden in de regel als ouderling bevestigd. De ambtsvisie van de Gereformeerde Bond neemt een middenpositie in tussen hoogkerkelijk (zoals de Rooms-Katholieke kerk) en laagkerkelijk (zoals in charismatische gemeenten). Dit geeft een evenwicht tussen een gezag 'van boven' en 'van beneden', waarbij in de Gereformeerde Bond de laatste jaren het 'van boven' meer accent krijgt. Als hbo-theoloog is er een ingewikkelde relatie met de ambtspraktijk en – opvatting in de Gereformeerde Bond. Er bestaat verschil van mening tussen de hbo-theologen of de kerkelijk werker in het ambt thuishoort en hoe dan precies. Ook in niet-ambtelijke bijeenkomsten werkt de hoge ambtsvisie binnen de Gereformeerde Bond door, zoals op begrafenissen, waarbij (met name vrouwelijke) hbo-theologen geacht worden de predikant te laten spreken.

Het ambt van predikant speelt in de Gereformeerde Bond een belangrijke rol. In de beleving van hbo-theologen een te belangrijke rol. Men wordt vaak vergeleken met de predikant, waarbij de vergelijking uitvalt in de zin van onder andere: goedkoper, hulpje van, flexibeler, geen klassieke talen en niet academisch. Terwijl men het aan de ene kant qua status en opleiding af moet leggen, worden ze aan de andere kant in een concurrentiepositie geplaatst met de predikant.

De visie op het ambtelijk gezag van ouderling en predikant in de Gereformeerde Bond wordt als objectiverend en formeel ervaren. Dit komt vooral door de herhaling van standpunten waarbij voorbijgezien wordt aan de feitelijke praktische rol van de hbo-theoloog in de gemeenten. Dit wordt ook als spanningsloos ervaren met het oog op de maatschappij. De vergelijking met het reformatorische ambt is ook ingewikkeld, omdat de grondleggers van de reformatorische ambtsvisie toentertijd niet bekend waren met het huidige concept van de hbo-theoloog. Opvallend is dat de hbo-theologen die in het ambt zijn of worden bevestigd, hier soms ook een pragmatische houding in aannemen. Het kerkenwerk in de Gereformeerde Bond is dan dusdanig ambtelijk gestructureerd dat het dan handiger is om als hbo-theoloog zelf ook ambtsdrager te zijn, hoewel dit niet altijd strookt met de persoonlijke visie op de verhouding kerkelijk werker en ambt. Dat roept vervolgens de vraag op of daar niet een grote spanning in ontstaat: enerzijds de hoge ambtsvisie en anderzijds de pragmatische en functionele omgang hiermee.

Vanuit de persoonlijke identiteit van de hbo-theologen kan vastgesteld worden dat zij zich goed kunnen onderscheiden van de predikant, en zichzelf het liefst in een relatie van gelijkwaardige samenwerking met de predikant zien waarbij ieder de ruimte krijgt voor de eigen inbreng. De eigen inbreng van de hbo-theoloog is met name die van praktisch ingestelde teamspeler met visie op gemeenteopbouw, organisatie en toerusting. Vanuit de arbeidsidentiteit en organisatieidentiteit van hbo-theologen is er vooral sprake van een ongewilde concurrentiepositie, die de teamgedachte met de predikant onder druk zet. Hun imago (organisatieidentiteit) vertroebelt de balans tussen verwachtingen van buitenaf en de eigen visie op het beroep (arbeidsidentiteit).

De geïnterviewden geven zelf aan dat de Gereformeerde Bond voor hen in de kerk niet een heel precies afgebakende stroming is, en onderling is de verhouding tot deze stroming ook verschillend. Waar enkelen zich volledig identificeren met het gedachtegoed van de Gereformeerde Bond, geven anderen aan er bij weg te zijn gegroeid. De ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond gaat eigenlijk zo goed als voorbij aan de praktijk van de hbo-theoloog. Vrijwel alle aandacht gaat uit naar het bewaren van de reformatorische visie op predikant en kerkenraadsleden. Dit wordt door de hbo-theologen als onevenredig ervaren waarin ze zich gepasseerd voelen. Tegelijk hebben hbo-theologen onderling ook veel verschil van mening over hun relatie tot de ambten. De bezinning van de hbo-theologen bij elkaar laat een dynamisch geheel zien met een diversiteit aan opvattingen. Met het oog op de toekomst is het daarom opvallend dat deze diversiteit aan opvattingen over het ambt, die allicht ook onder predikanten en ambtsdragers leeft, binnen de Gereformeerde Bond niet meegenomen wordt in de bezinning op het ambt. Het ambt is in de traditie van de Gereformeerde Bond een identiteitsbewarende kracht, die de gemeente(n) onder haar hoede neemt en gericht is op handhaving van de bestaande kerkstructuur. In deze wijze van bezinnen op het ambt wordt volgens hbo-theologen met name de predikant op een voetstuk geplaatst. De Gereformeerde Bond besteedt veel aandacht aan bezinning en voorlichting op het ambt, maar dit vindt geen aansluiting op de praktijk van hbo-theologen, en doet ook geen recht aan de interne verscheidenheid aan opvattingen die binnen hun achterban – en dus ook bij de hbo-theologen

– te vinden is.¹¹² De hbo-theologen die in het ambt zijn bevestigd, vatten dat vooral functioneel op. Het ambt is een hulpmiddel om hun werk beter te kunnen doen. Het doel heiligt de middelen. De vraag is wel of dit strookt met de tamelijk hoge ambtsvisie die de Gereformeerde Bond officieel voorstaat, waarin men vooral de ambten ten aanzien van de gemeente etiketteert met termen als: ‘roeping’, ‘tegenover’, ‘van bovenaf’, ‘Christus representeren’. Deze ambtsopvatting geeft de hbo-theologen geen voet aan de grond, en geeft hen geen zichtbare actieve rol in de bezinning zoals die door middel van *De Waarheidsvriend* plaatsvindt.¹¹³

5.2.3 Wat houdt de *interpretive guide* in volgens de hbo-theologen?

De metafoor van de *interpretive guide* is in eerste instantie onbekend bij de hbo-theologen. Niemand kan direct een definitie geven. Wel worden er na soms enig doorvragen accurate associaties gegeven. Er wordt aangevoeld dat dit te maken heeft met hun rolopvatting als hbo-theoloog in de actuele culturele ontwikkelingen die de samenleving en de kerk beïnvloeden. Deze rol wordt niet vanuit het ambt met een voorgegeven gezag opgevat, maar vanuit het ‘samen’ met de gemeenteleden. HBO-theologen herkennen het patroon van interpreteren: adviseren, duiden, betekenis geven, verbinden, vertalen, laten ontdekken en onderscheiden, maar niet zozeer het patroon van gidsen: leidinggeven, de weg wijzen, en vooroplopen. De hbo-theologen zijn dus eigenlijk meer tolk dan gids. Er is zichtbaar huiver voor een al te voorgegeven en betweterige rol. Ze zijn terughoudend als het gaat om hun eigen gezag. Als er dan toch een gids met gezag is, dan is dat de Bijbel. Opvallend is dus de bescheidenheid van de hbo-theologen in de Gereformeerde Bond. Dit komt niet voort uit de ambivalente arbeidsidentiteit, of uit de problematische organisatieidentiteit, maar vanuit hun persoonlijke identiteit en visie op het beroep. Dit neemt ook een van de bezwaren weg die binnen de Gereformeerde Bond leven ten aanzien van de *interpretive guide*, als zou deze rol de hbo-theoloog een onevenredig persoonlijk en charismatisch gezag geven in de gemeenten. De geïnterviewde hbo-theologen geven juist blijk van een huiver voor het aandacht vestigen op zichzelf en het ‘weiden van zichzelf’ als gezaghebbende leider van een groep volgelingen. Ze staan liever niet in het middelpunt van de belangstelling. Wel willen ze van betekenis zijn in de doorwerking van het Woord van God bij mensen. Dit sluit ook aan bij het *paradoxaal leiderschap* dat R. Nauta omschrijft. Met het oog op het Evangelie wil men uiteindelijk wel leidinggeven, maar zeker niet pretentius, en met inachtneming van eigen tekortkomingen. In het gesprek over de *interpretive guide* worden ook de Emmaüsgangers genoemd, waarbij de hbo-theoloog vooral een luisterende voorbijganger is. Ook is er scepsis vanwege het theoretische gehalte van de *interpretive guide*, wat op zich logisch is vanwege de praktische insteek van de hbo-theoloog, die liever de zichtbare vertaalslag naar de concrete situatie ziet. Wel blijft de vraag staan hoe deze metafoor de beroepsidentiteit, en met name de organisatieidentiteit van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond verbetert.

5.2.4 Hoe verhoudt de *interpretive guide* zich volgens de hbo-theologen tot hun praktijkervaringen met de ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond?

De metafoor van de *interpretive guide* verbetert het imago van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond vooralsnog niet. Dat is gebleken uit de weerstand tegen dit begrip zoals geuit door F.G. Immink, die dit op uitnodiging van de Gereformeerde Bond associeerde met een goeroe. Deze afwijzing is één van de helderste momenten in de afgelopen periode als het gaat om de *interpretive guide* in relatie tot de Gereformeerde Bond. Helder vanwege de weerstand en afwijzing, maar ook omdat dit de complexiteit van het onderwerp zichtbaar maakt. Kennelijk gaat het om twee onverenigbare paradigma’s die niet met elkaar in gesprek gebracht kunnen worden: het klassiek-gereformeerde ambt en de *interpretive guide*. Als deze stellingname van Immink en van de Gereformeerde Bond als antwoord gezien kan worden op het artikel van R. Erwich in het themanummer van *Theologia Reformata* in 2013 over het ambt, dan is de vraag of het wezenlijke gesprek wel gezocht wordt. Ondertussen is het zo dat de hbo-theologen de *interpretive guide* wel herkennen, en zelf ook in de praktijk zo werkzaam zijn. Er is dus weliswaar geen aansluiting op de theorie, maar wel op de praktijk. De gereformeerde ambtsopvatting en de *interpretive guide* bestaan in de praktijk naast elkaar, zonder dat de hbo-theologen deze in hun zelfbeeld met elkaar verbinden. De ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond als

¹¹² Zie ook *De stille evolutie*, 161

¹¹³ Met bezinning wordt hier bedoeld: opinie, visievorming, meditatie. Het gaat dan niet zozeer om reflecties op praktische vaardigheden als: ‘hoe voer ik een pastoraal gesprek’ enz.

identiteitsbewarende kracht in een veranderende cultuur, waarin het objectieve gezag van de ambten geaccentueerd wordt, biedt geen ruimte voor de *interpretive guide*, hoewel de ambtsuitoefening in de praktijk flexibeler blijkt.

De verhouding van *interpretive guide* en de ambtsopvatting is dus van meet af aan problematisch. De rolopvatting van de *interpretive guide* is dynamisch van karakter en wordt bepaald in dialoog met de cultuur. De rol van ambtsdrager in de Gereformeerde Bond kan dat bijna per definitie niet zijn, omdat het ambt een continuerend en constituerend element is in de reformatorische ecclesiologie van de Gereformeerde Bond. De ambtsopvatting in de Gereformeerde Bond is er mede op gericht om de 'kerk der eeuwen' te bewaren. Vanuit die gedachte is men dan ook kritisch op de tijdgeest en de cultuur, omdat die deze traditie ondermijnen. Het ambt beschermt de kerk tegen de 'waan van de dag', en ook de *interpretive guide* staat dan te dicht bij de cultuur. Tot zover dus de theoretische bezinning. In de praktijk is het echter zo dat ambtsdragers, maar ook hbo-theologen zich herkennen in de rol van de *interpretive guide* als het gaat om de omgang met gemeenteleden en pastoranten. Het beeld van de *interpretive guide* is in de Gereformeerde Bond ook helaas vertroebeld door de gemaakte karikatuur van de goeroe.¹¹⁴ Goeroes staan voor zo'n beetje alles waar het ambt de kerk tegen wil beschermen: leermeesters die op basis van persoonlijkheid en charisma met absoluut gezag hun eigen volgelingen onderwijzen. Met slechts enkele associaties zitten we daarmee meteen middenin een sektarisch gebeuren. Deze betiteling heeft geen enkele raakvlak met de hbo-theoloog in context van de GB, die hier in de praktijk als *interpretive guide* werkzaam is en zichzelf absoluut niet blijkt te zien als iemand die 'minder gevorderden' de weg wijst. De invulling die de hbo-theologen geven aan de *interpretive guide* leent zich in elk geval niet voor makkelijke slogans, positief of negatief.

Een passage die vanuit de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond voor misverstanden kan zorgen, is te vinden in *Theologie als beroep*: "Op basis van je ontwikkelde onderscheidingsvermogen en gebaseerd op jouw kennis van Schrift en traditie, en van de samenleving en de integratie van deze elementen in jouw eigen geloofsweg vanuit de gemeenschap waartoe je behoort, help je mensen hun eigen betekenis te zoeken en te vinden."¹¹⁵ Herlezing en exegese van deze zin met het oog op de gehouden interviews leert dat de eigen onderscheidingsvermogen, kennis en geloofsweg van de hbo-theologen hen juist bescheiden heeft gemaakt in het helpen van mensen in de zoektocht naar hun eigen betekenis. Deze zoektocht heeft bij de hbo-theologen in de Gereformeerde Bond een duidelijke gids: de Bijbel als het Woord van God. Maar tegelijk blijven ze ook bij deze zoektocht bescheiden: ze vertalen. Zij zelf hebben niet het laatste woord.

5.2.5 Op welke manier zijn maatschappelijke veranderingen van invloed op de context van de Gereformeerde Bond en welke rol krijgt de hbo-theoloog hierin?

De culturele en maatschappelijke veranderingen beïnvloeden de context van de Gereformeerde Bond vooral in de weg van de geleidelijkheid, dus door 'stille evolutie'. Daarbij is het voor de hbo-theologen geen vraag of deze beïnvloeding aanwezig is. Dit komt doordat gemeenten binnen de Gereformeerde Bond zelf ook bepaald worden door de cultuur, ook als de culturele veranderingen als een bedreiging worden gezien en er een tegenreactie wordt gevormd. Na enige tijd komen de culturele veranderingen, in minder massieve en bedreigende gedaante alsnog binnen, waarop de kerk zich aanpast door deze veranderingen als uitdaging of kans te bestempelen. Dat wordt bijvoorbeeld met het afnemend ambtelijk gezag zichtbaar. De veranderde gezagsverhoudingen worden eerst kritisch bejegend, maar later ziet men ook de voordelen, zoals dat men dichter bij elkaar komt te staan. Men staat niet meer tegenover elkaar, maar staat samen naast elkaar. Een soortgelijk patroon is zichtbaar door de invloed van secularisatie. Dit is een gevaar voor de kerk en de praktische uitwerking ervan resulteert in de marginalisering van de kerk. Deze betekenis van marginalisering voor de kerk wordt herijkt en positief effect voor deze gemarginaliseerde kerk is dan onder andere dat ze zich zo meer kan richten op gemeenschapsvorming. Grote en massale bewegingen zoals die van de islamisering hebben op zich niet direct veel vat op de gemeenten binnen de Gereformeerde Bond, maar individualisering, het postmoderne klimaat, consumentisme en toenemende diversiteit hebben een fijnmaziger en persoonlijker karakter, waardoor deze sterker inwerken op de context binnen de Gereformeerde Bond. Dit wordt in de gemeenten vooral zichtbaar door afnemend ambtelijk gezag, ethische verschuivingen en shopgedrag. Ook de context van de Gereformeerde Bond ervaart krimp en marginalisering, en

¹¹⁴ Door F.G. Immink, zie Reformatorisch Dagblad 09-01-2015.

¹¹⁵ *Theologie als beroep*, 28.

verschillende gemeenten proberen door gastvrijheid en gemeenschapsvorming zich een nieuwe houding aan te meten.

De hbo-theologen voelen zich gepasseerd als het gaat om de rol die zij krijgen in deze ontwikkelingen. Zij zijn kritisch op de bezinning die binnen de Gereformeerde Bond plaatsvindt, waarbij ambt en cultuur tegenover elkaar staan. Voor de hbo-theoloog wordt hierin niet een zelfstandige rol geformuleerd. Zij krijgen geen zichtbare actieve rol in de bezinning binnen de Gereformeerde Bond op de culturele beïnvloeding van de gemeenten door middel van bijvoorbeeld opinie, visievorming en meditatie zoals dat in De Waarheidsvriend plaatsvindt. Daarbij ziet de Gereformeerde Bond de *interpretive guide* als een symptoom van het afnemend ambtelijk gezag, waardoor de hbo-theoloog hiermee aan de verkeerde kant van de discussie wordt geplaatst. Dat bemoeilijkt het zicht op de hbo-theoloog als helpende hand in de op zichzelf al complexe dynamiek tussen cultuur en gemeente. Dit betekent dat zowel de hbo-theoloog als de Gereformeerde Bond zich nader moeten bezinnen hoe zij samen dezelfde zaak kunnen dienen met het oog op het Koninkrijk van God. Graag willen de hbo-theologen helpen om de gemeenten in de weg van het Woord van God te laten gaan. Hun aandeel wordt echter door onkunde en verwarring nog te vaak niet op waarde geschat of niet juist onderkend. Dat is zonde, want juist hbo-theologen kunnen vanuit hun beroepspraktijk een uiterst relevante bijdrage leveren aan de bezinning in de Gereformeerde Bond op de invloeden van maatschappelijke veranderingen in de gemeente.

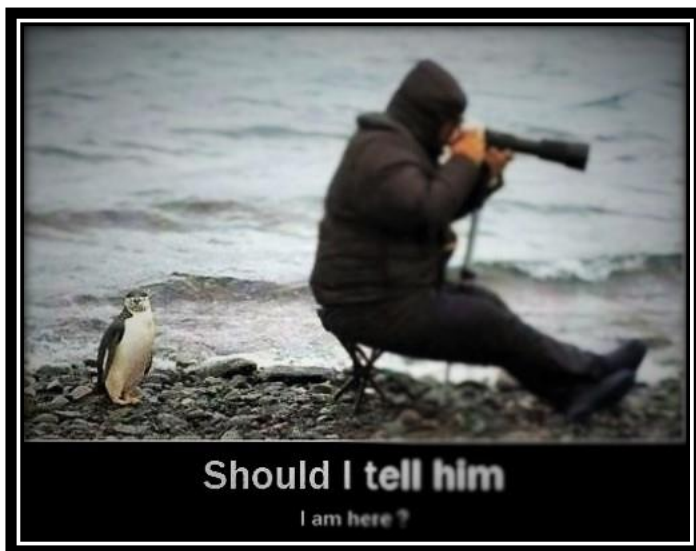
De uitdaging voor de hbo-theoloog is om – zoals ze inmiddels al gewend zijn, zich niet te laten hinderen door de argwaan en onkunde bij hun omstanders, maar in de praktijk de meerwaarde van hun eigensoortige bijdrage te bewijzen. Een belangrijke taak ligt hier niet alleen bij de hbo-theologen zelf en voor de opleiders (hier de CHE), maar ook voor de Gereformeerde Bond, die geestelijk leiding geeft aan de gemeenten waarin dus ook de hbo-theologen werkzaam zijn. Zoals één van de geïnterviewden (Jan) uitdrukt:

Maar dan moet de Gereformeerde Bond zorgen, als ze met kerkelijk werkers willen werken, als ze daar maar ook eens een uitspraak over willen doen: is daar een plek voor een kerkelijk werker in de Gereformeerde Bond? Dan moeten ze zich net zoals de landelijke kerk uitspreken: is er nog plek voor de kerkelijk werker in de kerk? Dan moet de Gereformeerde Bond uitspreken: willen wij de kerkelijk werker überhaupt een positie geven binnen een GB-gemeente? Dat vind ik een principiële uitspraak binnen de Gereformeerde Bond. En als ze dat willen, dan moeten ze ook zorgen dat de kerkelijk werker binnen de Gereformeerde Bond een smoel krijgt.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Hoe ervaren hbo-theologen binnen de Gereformeerde Bond hun beroepsidentiteit in een veranderende context en hoe verhoudt zich hierin de metafoor van de 'interpretive guide' tot de ambtsopvatting binnen de Gereformeerde Bond?

Samenvattend kunnen we stellen dat hbo-theologen vooral pragmatisch en adaptief omgaan met hun beroepspraktijk, dat ze dat ook kunnen doen vanwege hun vertrouwen in eigen vaardigheden. In de veranderende context krijgen hbo-theologen in de Gereformeerde Bond vooral een praktische uitvoerende rol en geen visievormende rol in de bezinning hierop. De metafoor van de *interpretive guide* wordt in de praktijk als zodanig herkend en uitgevoerd, maar de theoretische verbinding met het concept van de gereformeerde ambtsopvatting is uitermate complex en problematisch vanwege de verschillende paradigma's met het oog op de verhouding cultuur en gemeente, ambt en gezag. De hbo-theologen verlangen naar een meer actieve rol, en willen meer op hun eigen merites gewaardeerd worden in plaats van vergeleken worden met de predikant. Echter in de Gereformeerde Bond wordt de hbo-theoloog vrijwel automatisch afgemeten aan de norm van de predikant. De hbo-theoloog blijft in de Gereformeerde Bond nog teveel een vreemde eend in de bijt en de verlegenheid ermee in de officiële bezinning op de ambten en geestelijk leiderschap met het oog op de cultuur van vandaag is tastbaar.

De plek die hbo-theologen innemen in de Gereformeerde Bond, doet onwillekeurig denken aan een op het eerste gezicht kinderachtig grappig plaatje (links). De pinguin staat dan voor de hbo-theoloog. Onder het plaatje staat de vraag: zal ik hem vertellen dat ik hier sta? De man met de grote lens staat hier voor de Gereformeerde Bond met het oog op de toekomst van de gemeenten. De hbo-theoloog komt hierbij niet voor de lens. Uit de interviews komt ook naar voren dat de hbo-theologen zich niet echt gezien voelen door de Gereformeerde Bond. Toch willen ze wel graag hun eigen positie innemen en gewaardeerd worden om hun eigen bijdrage. De vraag is dan wel: moet de pinguin dan voor de lens springen of moet de fotograaf zich

omdraaien? Of allebei? De conclusie is dan dat de hbo-theoloog meer aandacht voor zichzelf mag vragen in de Gereformeerde Bond, en dat de Gereformeerde Bond mag gaan onderkennen dat in de bearbeiding van de gemeenten de hbo-theologen zich inmiddels ook een plek hebben verworven.

5.3 Aanbevelingen

Aan de hand van de resultaten en de conclusies, worden nu aanbevelingen gedaan, zowel voor de organisatie – het lectoraat ‘Geloven in context’ van de Christelijke Hogeschool Ede – als voor toekomstig onderzoek.

5.3.1 Aanbevelingen voor het lectoraat ‘Geloven in context’

1 Studenten die in de context van de Gereformeerde Bond werkzaam willen worden, dienen in contact te worden gebracht met hbo-theologen die daar reeds werkzaam zijn, om door middel van gesprekken en meeloopdagen een realistisch beeld te krijgen van de beroepspraktijk van hbo-theologen in de context van de Gereformeerde Bond. Vanuit de Beroepspraktijkoriëntatie (BPO) op de Christelijke Hogeschool Ede ligt hier een kans om dit minder vrijblijvend te benaderen en dit hoger op de agenda te zetten. Zo kan de kloof tussen opleiding en werkveld verkleind worden en kan voorkomen worden dat men eenmaal gediplomeerd ineens ‘van de koude kermis thuiskomt’. Dit biedt studenten, opleiders en de hbo-theologen zelf de mogelijkheid om meer bruggen te slaan tussen opleiding en beroepscontext. Ook – misschien juist – als een hbo-theoloog tijdens een ‘meeloopdag’ of gesprek geen succesverhaal heeft, kan dit uitnodigen tot reflectie bij studenten in de opleiding, om stil te staan bij de verschillende aspecten van de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog die zij tegengekomen zijn in de context van de Gereformeerde Bond.

2 Als het gaat om de toekomst van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond, moet er nauwer aansluiting gezocht worden bij de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Bond (THGB) die is ondergebracht in de Academie Theologie van de Christelijke Hogeschool Ede, en in het bijzonder de Raad van Advies, waarin hbo-theologen zitting hebben. Tezamen met deze hbo-theologen en het Platform Persis zou het gesprek vanuit de Christelijke Hogeschool Ede met de Gereformeerde Bond (in casu de Commissie Theologie en het Hoofdbestuur) scherper gevoerd kunnen worden, waarin theologische standpunten worden geformuleerd over de kerkelijk werker en de ambten, zodat de hbo-theoloog niet langer op pragmatische gronden een plek heeft binnen de context van de Gereformeerde Bond, zoals nu nog te vaak het geval is. Op grond van deze theologische standpunten, wordt een brochure geformuleerd (door bijvoorbeeld M. van Campen, J. Hoek of M.J. Paul) die als bijlage bij De Waarheidsvriend meegezonden wordt, zodat alle leden van de Gereformeerde Bond, en in het bijzonder de kerkenraden helder krijgen wat een hbo-theoloog is, wat deze doet en wat het eigene is ten opzichte van de diaken, ouderling, proponent en predikant, zodat het imago van de hbo-theoloog verbeterd kan worden. Deze brochure fungeert als ijkpunt bij sollicitaties en onduidelijkheden over de taak van de hbo-theoloog in de gemeente.

3 Ook in de opleiding zelf mogen studenten meer nadenken over ambtelijke structuren. Het is goed om te weten dat er veel verschillende vormen van kerk-zijn bestaan, en dat er veel variaties zijn tussen regeringsvormen. Maar voor de studenten die in de context van de Gereformeerde Bond komen werken, is het goed om zich alvast te bezinnen op hun positie tussen de ambten in een ambtelijke structuur. Bijvoorbeeld het uitnodigen van hbo-theologen die werkzaam zijn in een gemeente binnen de gereformeerde gezindte kan een leerzame ervaring zijn die uitnodigt tot nadere bezinning, vooral als er meerdere hbo-theologen worden uitgenodigd die tegengestelde opvattingen hebben over of ze nu wel of niet in het ambt behoren te staan en waarom. De samenwerking met de CGO van de Gereformeerde Gemeenten biedt hier ook mogelijkheden voor.

4 In het verleden zijn in de Gereformeerde Bond al verschillende vingeroefeningen gedaan wat betreft de veranderde rol van kerken, gemeenten, ambtsdragers en gemeentelieden ten aanzien van veranderingen in cultuur en maatschappij. Te denken valt aan de publicaties van dr. W. Dekker, maar ook aan een meer klassiek figuur in de Gereformeerde Bond: dr. A. van Brummelen.¹¹⁶ Een uitdaging ligt hier voor het lectoraat om met de Gereformeerde Bond de lijnen hier getrokken ten aanzien van de ambtsdragers vandaag weer verder te trekken en na te denken over de taakverdeling hierin tussen ambtsdragers en hbo-theologen. Van Brummelen is kritisch op de tijdgeest, maar onderkent die ook en vraagt aandacht voor het belang van onderscheidingsvermogen. Hier ligt een uitdaging om vanuit

¹¹⁶ Vgl. Dr. A. van Brummelen, *‘De onderscheiding der geesten’ in: Overdenkingen in stilte*, Houten: Den Hertog, 2001, 104-113.

gereformeerd perspectief bouwstenen aan te dragen voor een *pilgrimage of discernment* ten aanzien van de veranderende samenleving.

5 Het lectoraat 'Geloven in context' staat voor de uitdaging om de metafoor van de *interpretive guide* te verbinden met de ambtelijke context van de Gereformeerde Bond. De uitnodiging aan het lectoraat is om de *interpretive guide* verder theologisch uit te werken, zodat de Gereformeerde Bond deze metafoor beter kan duiden. Als de *interpretive guide* niet verenigbaar is met de ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond, dan kan dat ook maar het beste zo duidelijk mogelijk vanuit de theologische reflectie op de praktijk naar voren komen. In dit onderzoek blijkt echter dat de hbo-theologen zich in de praktijk herkennen in de rol van *interpretive guide*, maar dat vanuit de Gereformeerde Bond een accurate theologische reflectie hierop uitblijft. De Academie Theologie van de CHE zou bijvoorbeeld met de Gereformeerde Bond in gesprek kunnen gaan over de *interpretive guide* door een open bijeenkomst te organiseren waarbij onder anderen Erwich, Hoek en Immink met elkaar in debat gaan. Dit zou voor het hoofdbestuur een nadere aanleiding kunnen zijn om een theologisch gefundeerd statement te formuleren over de *interpretive guide* in de context van de Gereformeerde Bond.

5.3.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Deze aanbevelingen zijn met name geformuleerd aan de hand van waarnemingen die buiten de beantwoording van de onderzoeksvragen zijn gevallen. Vanwege de focus van het onderzoek is dit 'geparkeerd', om ze nu weer te presenteren. Het betreft vier mogelijke studies naar aanleiding van vragen die mij hebben beziggehouden gedurende het onderzoek.

- 1 Vervolgonderzoek naar de ambtsopvatting van hbo-theologen die werkzaam zijn in de Gereformeerde Bond of in de Gereformeerde Gezindte. In deze studie komt reeds naar voren dat hbo-theologen verschillende visies te berde brengen op de verhouding kerkelijk werker en ambt. Een overzichtsstudie zou dit verder in kaart kunnen brengen. Dit zou ook uitgebreid kunnen worden naar de ambtsopvattingen van ambtsdragers en predikanten.
- 2 Onderzoek naar hbo-theologen die in twee verschillende modaliteiten/kerkverbanden tegelijk of na elkaar werkzaam zijn. In de aanloop naar de interviews zijn verschillende hbo-theologen geweest die aangeven in twee modaliteiten/kerkverbanden tegelijk te werken, of inmiddels te zijn overgestapt naar een andere modaliteit/kerkverband. Dit leent zich ook voor ervaringsgericht onderzoek: wat zijn de motieven, hoe wordt dit verbonden met de persoonlijke identiteit? Alle aspecten van de beroepsidentiteit komen hier ook in terug.
- 3 Een studie vanuit het perspectief van predikanten en kerkenraden binnen de Gereformeerde Bond naar hun ervaringen met hbo-theologen. In dit onderzoek zijn alle kwesties van de hbo-theoloog vanuit het perspectief van de hbo-theoloog weergegeven. Ook als het perspectief van de predikant en kerkenraden ter sprake wordt gebracht, zijn het de hbo-theologen die dit vanuit hun ervaring ter sprake brengen. Het is interessant om te onderzoeken wat het verhaal van 'de andere kant' is. Herkennen zij het imagoprobleem van de hbo-theoloog? Welke kansen en bedreigingen zien zij van hun kant? Wat zijn hun ervaringen met de hbo-theoloog?
- 4 Een historisch-theologische studie over de bezinning op het ambt binnen de Gereformeerde Bond, waarbij de standpunten van onder meer Severijn, Van Ruler, Graafland, Den Boer en Bouter met elkaar vergeleken worden en aangetoond en geduid wordt welke ontwikkelingen hier zichtbaar zijn in relatie tot de actuele kerkelijke en maatschappelijke context waarin deze standpunten werden geformuleerd.

5.4 Discussie

Aan het einde van deze studie gekomen, is er veel informatie over de hbo-theoloog en de Gereformeerde Bond gepasseerd. Het is een uiterst boeiende en complexe verhouding, die het van begin tot eind interessant en de moeite waard maakt om te bestuderen. Het blijkt niet al te moeilijk om de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog op zich te verhelderen, met alle aspecten van dien, en ook de context van de Gereformeerde Bond kan op zich tamelijk goed voor het voetlicht worden gehaald. De spanning zit er van meet af aan in om deze grootheden op elkaar te betrekken en met elkaar te verbinden. Met name de metafoor van de *interpretive guide* legt de vraag naar de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog in de Gereformeerde Bond levensgroot op tafel.

In deze studie ben ik kritisch geweest op de Gereformeerde Bond, ook waar ik er misschien voor had kunnen kiezen om genuanceerder te zijn. Dat heb ik echter bewust niet gedaan, omdat deze studie mijns inziens ook mede een signaalfunctie heeft, vanuit de ervaringen van hbo-theologen. Voor mij was het leerzaam om met tien verschillende hbo-theologen te spreken, die verspreid over het gehele land hun werk in de context van de Gereformeerde Bond deden. Het was voor mij aanvankelijk moeilijk om hen te bereiken. De meeste hbo-theologen zien elkaar vooral op vervolgcursussen en hebben onderling relatief weinig contact. Alleen al om een enigszins representatief aantal van tien mensen te vinden voor een interview, kostte veel tijd. Het was voor mij een verrassing hoezeer de hbo-theologen persoonlijk onderling verschillen, en toch ook weer door de invloed van de Gereformeerde Bond en de PKN met elkaar gemeen hebben. Omdat niet teruggevallen kon worden op eerder onderzoek, lag het voor de hand om vooral in te zetten op kwalitatief onderzoek door middel van interviews. Deze getranscribeerde en opgenomen interviews hebben heel veel data opgeleverd die zich lenen voor analyse, en die op zich dit onderzoek nog groter en uitgebreider hadden kunnen maken. De kunst was vooral om af te bakenen, te selecteren en toe te spitsen op de onderzoeksvragen. Over de uitkomsten kan natuurlijk altijd gediscussieerd worden. Door de onderlinge diversiteit van de groep geïnterviewden, die wanneer relevant ook is weergegeven, is er echter sprake van een valide en representatief resultaat.

Kritiek op mijzelf als student is er ook. Heb ik vanuit mijn verwantschap met de Gereformeerde Bond voldoende afstand kunnen houden, zowel in negatief als in positief opzicht? Heb ik niet teveel vakjargon gebruikt, teveel voorkennis verondersteld bij de lezer? Heb ik in de weergave van deze studie voldoende overzicht geboden aan de lezer? Hoezeer ik mij heb proberen te beperken en behoeden voor uitweidingen, het blijft mogelijk om de draad een beetje kwijt te raken. Het definitieve oordeel daarover is echter niet aan mij, maar aan de lezer. De grootste fout die ik heb gemaakt, is die van het individualisme. Dit onderzoek heb ik in relatieve eenzaamheid uitgevoerd. Beter had ik dit in een duo of in een team kunnen doen. Het samenwerken, elkaar onderling scherp houden en discussiëren heb ik node gemist. Dat geldt met name de afspraken rondom de interviews, de verwerking, de dataverzameling en de conclusies. Persoonlijk heb ik deze studie als een intensieve zoektocht ervaren, waarbij ik het mes als het ware in eigen vlees heb gezet. Afkomstig uit een behoudend hervormd milieu, wordt mijn affiniteit met de Gereformeerde Bond vaak verondersteld. Om precies te zijn ben ik er geen lid van, maar heb ik wel een abonnement op De Waarheidsvriend. Persoonlijk ben ik nog geen voorstander van verenigingen binnen de kerk, dus zou ik het inconsequent vinden om er wel lid van te zijn. Zoals in de inleiding op deze studie vermeld, ben ik belijdend lid in een gemeente die valt binnen deze modaliteit.

Wat is mijn eigen mening over de hbo-theoloog als *interpretive guide* in de Gereformeerde Bond?

In de context van de Gereformeerde Bond ervaren hbo-theologen een imago-probleem. Vanuit hun persoonlijke identiteit voelen de hbo-theologen zich verbonden met de visie van de Gereformeerde Bond op het geestelijke en kerkelijke leven, maar door verkeerde verwachtingen van buitenaf, onbekendheid bij kerkenraden en een concurrentiegedachte bij predikanten, ervaren zij argwaan en onkunde in het werkveld. Vanuit de Gereformeerde Bond ervaren verschillende hbo-theologen hierdoor een wat stiefmoederlijke benadering. De kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland geeft aan dat hbo-theologen als kerkelijk werkers 'in de regel' in het ambt dienen te worden bevestigd. De verhouding kerkelijk werker en ambt is van meet af aan problematisch, omdat de theologische bezinning op deze verbinding nog steeds in de kinderschoenen staat. De bezinning op het ambt in de Gereformeerde Bond en de bezinning op de hbo-theoloog leiden relatief elk hun eigen leven. De ambtsopvatting van de Gereformeerde Bond en de rol-opvatting van de hbo-theoloog in de metafoor van de *interpretive guide* komen voort uit twee verschillende paradigma's ten aanzien van de cultuur. Kerkenraden stellen door financiële krimp niet vanuit een theologisch motief, maar vanuit een pragmatisch motief een kerkelijk

werker aan, waarbij dus de theologische problematiek wordt vermeden of niet onderkend, maar het imago probleem blijft bestaan, met name bij predikanten die dit als oneerlijke concurrentie ervaren.

De Protestantse Kerk in Nederland voegt zich naar de bestaande praktijk van de hbo-theoloog, maar laat de theologische reflectie en vragen daarop goeddeels liggen. Hierdoor winnen de pragmatici het van de theologen, waardoor de onderliggende patronen zoals verkeerde verwachtingen en veronderstellingen kunnen voortleven, waarbij het imago van de hbo-theoloog niet wordt verbeterd, terwijl de hbo-theoloog door middel van bevoegdheden steeds meer ruimte krijgt. Alles doen wat mag, maakt nog niet sympathiek. Daarom zou men niet alleen moeten verwijzen naar de ruimte die de kerkorde geeft, maar ook naar theologische motieven. De Academie Theologie en de Commissie Theologie van de Gereformeerde Bond zouden nauwer moeten samenwerken in de theologische reflectie op de praktijk van de hbo-theoloog. Vanuit de theorie zijn er feitelijk nauwelijks aanknopingspunten, maar vanuit de praktijk wel. De Academie Theologie van de Christelijke Hogeschool Ede heeft ervaring met de theologische reflectie op de praktijk, en kan zo vanuit deze invalshoek de praktisch-theologische bezinning in de Gereformeerde Bond een nieuwe impuls geven. Inmiddels zijn er verschillende groepen zoals Platform Persis en de Raad van Advies van de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Bond die hierin een verbindende rol kunnen spelen.

De hbo-theoloog hoort niet ondergebracht te worden in het ambt van ouderling of diaken. De hbo-theoloog is een professionele toespitsing van het 'ambt aller gelovigen'. Het ambt van ouderling of diaken is niet bedoeld om de praktijk van de hbo-theoloog kerkordelijk af te pleisteren. Een 'gewone' ouderling is als zodanig ook geen professional met vakbond en opleiding. De hbo-theoloog is wel een professional met opleiding en arbeidsovereenkomst. Als een hbo-theoloog in de 'bediening' minder goed uit de voeten kan in de context van de Gereformeerde Bond dan als ambtsdrager, dan wijst dat op een weeffout. Deze weeffout bestaat daarin dat zowel het onderscheid als de samenhang tussen het bijzondere ambt en het algemene ambt van alle gelovigen niet helder is. Zij vullen elkaar aan en zijn geen concurrerende krachten. Met dr. J. Hoek vind ik dus dat "(...) niet alle arbeid van professionals verambtelijkt dient te worden. Er moet ruimte blijven voor hbo-theologen die bezoldigde taken verrichten binnen de gemeenten zonder dat zij een ambt dragen."¹¹⁷ In deze studie is immers aangetoond dat de 'verambtelijking' het imago probleem niet oplost. Persoonlijk zou ik meer willen aansluiten bij de teamgedachte. Immers, er doen zich "(...) grote kansen voor om als beroepskrachten in de kerk meer en meer in teamverband te gaan werken, waarbij de academisch opgeleide predikanten zich sterker kunnen concentreren op hun hermeneutische, homiletische en catechetische taken."¹¹⁸ Over dit laatste kan ook weer getwist worden, maar de teamgedachte mag in elk geval beslist uitgewerkt worden.

De visie op de ambten in de Gereformeerde Bond wordt sterk benaderd vanuit de tegenstelling van kerk en cultuur. De kerk moet blijven zoals ze is en de cultuur is een bedreiging die voortdurend van gedaante verandert. De ambtsdragers regeren als identiteitsbewarende krachten de kerk. Zij houden als het ware de wacht bij de poort. Door ze zo te benaderen komt er een grote druk op ze te staan, waarbij aan de poort de gereformeerde verdediging van het ambt solide lijkt, terwijl binnen op het grondvlak de cultuur van binnenuit de gemeenten verandert, daar waar hun eigenlijke taak ligt. Het zou het een boeiende artikelenserie zijn als in De Waarheidsvriend vijf verschillende ouderlingen reflecteren op hun praktijkervaringen wat betreft hun gezag als ambtsdrager in de gemeente. Vervolgens zou er een boeiende afsluitende theologische reflectie kunnen verschijnen in hoeverre het leven overeenkomt met de leer, waarbij de theologische visie van de Gereformeerde Bond op het ambt wordt verbonden met de praktijkervaringen van hun ambtsdragers.

Vanuit mijn persoonlijke betrokkenheid op de context van de Gereformeerde Bond wil nog gezegd zijn dat de vitaliteit van het gereformeerde belijden de theologische ontmoeting met de invloeden van cultuur en tijdgeest prima kan hebben. Ook als het gaat om het fenomeen van de hbo-theoloog en de rol die deze hierin heeft. Juist vanwege hun kritische en kwetsbare rol tussen kerk en cultuur zouden hbo-theologen zich moeten verheugen in de warme belangstelling en de op hun situatie toegespitste toerusting en reflectie vanuit de Gereformeerde Bond. De afgewezen rolopvatting van de *interpretive guide* mag geen aanleiding zijn om de hbo-theologen links te laten liggen, maar moet juist uitnodigen tot gesprek over de praktijk op het werkveld. Een gevleugelde uitspraak in de Gereformeerde Bond is immers: *semper reformanda*. Niet als slaaf van de actualiteit, maar vertrouwend op de kracht en vastheid van het Woord van de eeuwige God die in elke tijd spreekt.

¹¹⁷ J. Hoek, 'Geroepen door God, gedragen door het ambt' in: *Theologia Reformata*, 2013 (56/4), 386.

¹¹⁸ J. Hoek en G. Noort, 'In de schaduw van de dominee?' in: *Kerk en Theologie*, 2008 (59/1), 42.